

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

ANALIZA ODGOVORA PRAVOSUĐA NA IZAZOVE DISKRIMINACIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

**ANALIZA
ODGOVORA PRAVOSUĐA
NA IZAZOVE DISKRIMINACIJE
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Sva prava su pridržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati u obrazovne i druge neprofitne svrhe, s napomenom da svaka takva reprodukcija ima oznaku da je Misija OSCE-a u BiH izvor teksta.

Predgovor

Donošenje Zakona o zabrani diskriminacije je jedan od uspješnijih rezultata politike uslovljavanja Evropske unije prema Bosni i Hercegovini na njenom putu ka dobijanju kandidatskog statusa.

Navedeni Zakon, donesen u toku 2009. godine, je u velikoj mjeri preuzeo elemente i standarde iz odgovarajućih direktiva Evropske unije, a određeni nedostaci u tekstu Zakona su otklonjeni novelom iz 2016. godine.

Na taj način je u našoj zemlji uspostavljen dobar pravni okvir, koji omogućava uspostavljanje efikasnog sistema zaštite od diskriminacije.

Taj sistem, pored neophodne javne politike koja bi se fokusirala na prevenciju diskriminacije, podrazumijeva i efikasan sistem sudske zaštite.

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: Misija) posvećuje posebnu pažnju borbi protiv diskriminacije kroz primjenu Zakona o zabrani diskriminacije od strane sudova u Bosni i Hercegovini.

Počev od 2012. godine, u saradnji sa entiteskim centrima za edukaciju sudija i tužilaca, Misija redovno organizuje i održava seminare posvećene primjeni Zakona o zabrani diskriminacije.

Na ovim seminarima do sada je učestvovalo preko 700 sudija i stručnih saradnika, a u posljednjih godinu dana seminari su prošireni i na advokate, kroz uspostavljenu saradnju sa nadležnim advokatskim komorama u Bosni i Hercegovini.

Devetogodišnji period primjene Zakona svakako pruža mogućnost sagledavanja njegovih praktičnih dometa i analizu uspostavljene sudske prakse.

Stoga je Misija, u saradnji sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem (VSTV), prikupila veliki broj presuda iz antidiskriminacijskih parnica te izradila dokument pod nazivom „Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini“.

Navedena Analiza je prvi dokument ovakve prirode u Bosni i Hercegovini, koji sadrži kvalitativnu analizu presuda u antidiskriminacijskim parnicama i ukazuje na trendove sudske prakse u primjeni Zakona o zabrani od diskriminacije.

Ukratko, Analiza ukazuje da još uvijek nije ostvaren sistem efikasne sudske zaštite od diskriminacije. Za pravilnu i dosljednu primjenu Zakona od strane sudova bit će neophodno u narednom periodu otkloniti neujednačenost sudske prakse, nedovoljno

razumjevanje pojedinih instituta (tzv. „okretanje tereta dokazivanja“, posredna diskriminacija, viktimizacija, mobing), te kršenje načela hitnosti postupanja u antidiskriminacijskim postupcima.

Poseban kvalitet ove Analize je to što se ona nije zadovoljila samo sa ukazivanjem na probleme u primjeni antidiskriminacijskih normi, već je ponudila i preporuke čijom primjenom bi se unaprijedila primjena Zakona.

Analiza citira veliki broj ključnih dijelova obrazloženja presuda i može se koristiti kao materijal za treninge i edukaciju sudija i advokata, ali i kao putokaz sudijama u njihovom radu na antidiskriminacijskim parnicama.

Dalja edukacija sudija u saradnji sa Misijom, treba da ima za cilj i pripremu naših sudija za pristupanje naše države Evropskoj uniji, što će imati za posljedicu i direktnu primjenu direktiva EU u onim situacijama kada iste nisu pravilno prenesene u pravni sistem Bosne i Hercegovine (princip direktnog učinka).

Obaveza tumačenja antidiskriminacijskog prava u smislu stavova Evropskog suda za ljudska prava još uvijek nije obavezna, ali je poželjna, što dodatno usložnjava rad sudova, te buduću edukaciju treba intenzivirati u tom pravcu.

Konačno, ova Analiza može predstavljati i koristan materijal za izradu sveobuhvatnog komentara Zakona o zabrani diskriminacije.

Sudija Vrhovnog suda FBiH

Goran Nezirović

Sažetak

Zakon o zabrani diskriminacije je u Bosni i Hercegovini u primjeni od 2009. godine. Iako je iz razloga detaljno obrazloženih u ovoj Analizi skoro nemoguće utvrditi tačan broj predmeta koji su pred sudovima Bosne i Hercegovine pokrenuti po ovom Zakonu, u proteklih devet godina razvila se značajna sudska praksa koja je predmet ove Analize. Prema saznanjima Misije, ovo je prva analiza ovakve vrste u BiH. Analiza je zasnovana na kvantitativnoj (statističkoj) analizi 148 predmeta prikupljenih od strane Misije i kvalitativnoj analizi predmeta u kojima je raspravljano o važnim aspektima primjene Zakona.

Najvažniji cilj ove Analize je prezentovanje primjene Zakona u praksi, o čemu Misija posjeduje jedinstven uvid, zahvaljujući bazi predmeta prikupljenih kroz svoje terensko prisustvo. Takođe, cilj ove Analize je i ukazivanje na probleme u primjeni Zakona i predlaganje mjera za prevazilaženje identifikovanih nedostataka. Analiza je prvenstveno namijenjena stručnoj javnosti odnosno sudijama, advokatima, organizacijama civilnog društva i drugim praktičarima koji će se u pokretanju/vođenju postupaka po ovom Zakonu susretati s nedoumicama na koje će odgovore dijelom naći u ovoj Analizi. Važan cilj ove Analize je i približavanje sudske prakse stručnoj i široj javnosti, kako bi se kroz upoznavanje sa istom unaprijedio njihov rad i razumijevanje ove materije.

U poglavlju I daju se podaci o metodologiji koja je korištena pri prikupljanju podataka o predmetima diskriminacije, objašnjen je metod kojim je izabran uzorak od 148 predmeta za potrebe ove Analize, ali je već u ovom poglavlju ukazano i na određene probleme koji postoje u vođenju baze podataka u BiH pravosuđu.

U poglavlju II dat je pregled statističkih podataka iz analiziranog uzorka i predstavljeni su nalazi o oblastima života u kojima su se predmeti diskriminacije javljali, kao i struktura tužilaca i tuženih, sudovi koji su odlučivali o ovim predmetima, trajanje i ishodi pokrenutih postupaka, struktura predmeta po zabranjenom osnovu i oblici diskriminacije. Analiza pomenutih predmeta ukazuje na to da je velika većina predmeta koji se tiču diskriminacije vođena u oblasti radnog prava ili srodnim pravima koje su fizička lica pokretala protiv pravnih lica, najčešće poslodavaca.

U poglavlju III dat je prikaz odgovora pravosuđa na izazove postupanja u predmetima diskriminacije. S obzirom da je ograničena količina informacija koju daju statistički podaci, kvalitativnom analizom konkretnih predmeta dati su odgovori na izazove sa kojima se pravosuđe u BiH susretalo u primjeni Zakona. Uz navođenje primjera iz prakse predstavljeni su najvažniji instituti Zakona o zabrani diskriminacije i način

na koji su ih sudovi primjenjivali. Pitanja koja su posebno obrađena su ona u kojima su sudovi najčešće pokazivali nedovoljno razumijevanja određenih specifičnosti ovog Zakona kao što su računanje rokova, teret dokazivanja, kolektivne tužbe i uloga preporuka Institucije ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Institucija ombudsmana). U analizi predmeta ključni dijelovi presuda su citirani u originalu, kako bi stručna javnost imala priliku da se upozna sa načinom na koji su sudovi shvatali ali i obrazlagali pomenute institute. Takođe, u Analizi su, pored praktičnih primjera i teorijski obrađeni ključni instituti Zakona, tako da se ova Analiza može koristiti i kao izvor za obuke iz oblasti zabrane diskriminacije.

Primjeri analiziranih predmeta su citirani bez navođenja ličnih podataka o podnosiocima tužbi, kako bi se zaštitila njihova privatnost. Međutim, imajući u vidu potrebu praktičara da dalje analiziraju i citiraju sudsku praksu, u Analizi su navođeni brojevi predmeta kako bi se isti mogli identifikovati i citirati.

Analiza završava zaključcima i nizom preporuka u poglavlju IV čijom bi se primjenom od strane sudova i organa nadležnih za provođenje zakona (kao što su Visoko sudsko i tužilačko vijeće i Institucija ombudsmana) sudska praksa, ali i vođenje evidencije o predmetima diskriminacije, značajno unaprijedilo.

Sadržaj

PREDGOVOR	3
SAŽETAK	5
UVOD	9
POGLAVLJE I – METODOLOŠKI PRISTUP	11
POGLAVLJE II – STATISTIČKI PREGLED PREDMETA DISKRIMINACIJE PRED SUDOVIMA U BIH.....	14
II.1. Osnovni podaci	14
II.2. Podaci o zabranjenim osnovama diskriminacije.....	19
II.3. Podaci koji se odnose na oblike diskriminacije	22
POGLAVLJE III – ODGOVOR PRAVOSUĐA NA IZAZOVE DISKRIMINACIJE.....	25
III.1. Različito postupanje.....	26
III.2. Zabranjeni osnovi.....	26
III.3. Povreda prava.....	27
III.4. Oblici diskriminacije	28
III.4.1. Neposredna diskriminacija i posredna diskriminacija.....	29
III.4.2. Različito djelovanje kod neposredne i posredne diskriminacije	29
III.4.3. Utvrđivanje zabranjenog osnova i uporedne grupe.....	31
III.4.4. Posljedica neposredne i posredne diskriminacije.....	33
III.4.5. Opravdanje neposrednog i posrednog različitog postupanja	34
III.4.6. Ostali oblici diskriminacije.....	36
III.5. PRIMJENA ODREĐENIH PROCEDURALNIH PRAVILA U PREDMETIMA DISKRIMINACIJE.....	40
III.5.1. Odlučivanje o svim tužbenim zahtjevima.....	41
III.5.2. Rokovi.....	42
III.5.3. Teret dokazivanja	44
III.5.4. Uloga Institucije ombudsmana u sudskim postupcima u predmetima diskriminacije	48
III.5.5. Kolektivne tužbe.....	50
POGLAVLJE IV – ZAKLJUČCI I PREPORUKE	53
Aneks I – Pregled zabranjenih osnova diskriminacije iz međunarodnog i domaćeg pravnog okvira.....	57
Aneks II – Broj predmeta registrovanih u CMS kao predmeti diskriminacije	61
Aneks III – Zakon o zabrani diskriminacije	63

Uvod

Diskriminacija je zabranjena Ustavom BiH, ustavima entiteta i Statutom Brčko distrikta BiH, ustavima kantona, kao i brojnim pravnim aktima. Međutim, iako je diskriminacija i prije donošenja Zakona o zabrani diskriminacije bila zabranjena, različiti oblici diskriminacije, kao i posebnosti zaštite od diskriminacije nisu bili definirani, što je doprinosilo pravnoj nesigurnosti¹. Ustavni sud BiH je u nekoliko predmeta utvrđivao da su redovni sudovi propustili da osiguraju adekvatnu zaštitu od diskriminacije.²

Zakon o zabrani diskriminacije donesen je 2009. godine, a izmijenjen je i dopunjen 2016. godine i tek je stupanjem na snagu ovog Zakona na cjelovit način uređeno pitanje zaštite osoba, kao i grupa osoba od diskriminacije. Ovaj zakon je jedini pravni akt koji sadrži materijalno-pravne odredbe kojima se određuju različiti oblici diskriminacije, zabranjuje diskriminacija po najširem broju osnova u svim oblastima javnog i privatnog života, a sadrži i posebne procesne odredbe koje se primjenjuju u posebnim postupcima za zaštitu od diskriminacije. Ove odredbe, zbog toga, nesporno predstavljaju novine u pravnom sistemu BiH.

Zakonodavac se, prilikom izrade Zakona, u velikoj mjeri ugledao na standarde koji su sadržani u dvije ključne direktive EU u ovoj oblasti, i to: Direktiva Vijeća 2000/43/EC o uspostavi načela jednakog postupanja, neovisno o rasnom i vjerskom porijeklu i Direktiva Vijeća 2000/78/EC o uspostavi općeg okvira za jednaki tretman u radu i zapošljavanju.³ Ovaj Zakon predstavlja moderan pravni instrument, kojim su uspostavljeni postupci za zaštitu od diskriminacije. U prilog ovim stavovima ide i činjenica da je većina nedostataka osnovnog teksta zakona otklonjena donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, broj: 66/16).

Misija OSCE-a u BiH, u skladu sa svojim mandatom sadržanim u članu 13. stav 2. Aneksa VI Dejtonskog mirovnog sporazuma, prati stanje ljudskih prava i sloboda u BiH, a poseban naglasak stavlja na zabranu diskriminacije. Sukladno tome, Misija je pružala podršku usvajanju ovog Zakona prilikom izrade i usvajanja prvobitnog teksta 2009. godine, kao i prilikom usvajanja izmjena i dopuna 2016. godine, koje su tekst Zakona u potpunosti uskladile s evropskim standardima. Misija je takođe od

---

¹ Izuzetak predstavlja Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH – prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“, broj: 32/10) u kojem su, u osnovnom tekstu iz 2003. godine, po prvi put definirani različiti oblici diskriminacije.

² Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP 1093/07.

³ Direktiva Vijeća 2000/43/EC o uspostavi načela jednakog postupanja neovisno o rasnom ili etničkom porijeklu, od 29. juna 2000., OJL 180 i Direktiva Vijeća 2000/78/EC o uspostavi općeg okvira za jednaki tretman u zapošljavanju i zanimanju, usvojena 27. novembra 2000, objavljena 2. decembra 2000. godine, OJL 303.

2012. godine, u saradnji sa centrima za edukaciju sudija i tužilaca oba entiteta, izvršila obuku preko 700 sudija i stručnih saradnika iz sudova iz cijele BiH o međunarodnim i evropskim antidiskriminacijskim standardima i mehanizmima i naročito o konceptima i mehanizmima Zakona. Pored toga, Misija redovno podržava nevladine organizacije i jača njihove kapacitete u pružanju podrške ranjivim grupama da zaštite svoja prava u slučaju diskriminacije. Takođe, kroz obuke i jačanje njenih kapaciteta, Misija pruža aktivnu podršku Instituciji ombudsmana kao centralnoj instituciji za borbu protiv diskriminacije. Kako su prikupljanje podataka o slučajevima i pojavama diskriminacije i izrada strateških dokumenata za borbu protiv diskriminacije nadležnost i obaveza Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Misija pruža podršku Ministarstvu u ostvarivanju njihovih obaveza. Konačno, u svom svakodnevnom radu, Misija promovira zaštitu ljudskih prava, sa posebnim akcentom na zabranu diskriminacije.

Međutim, i pored relativno kvalitetnog pravnog okvira, diskriminacija u BiH i dalje predstavlja široko rasprostranjenu pojavu o čemu svjedoče kako izvještaji međunarodnih državnih i nevladinih organizacija, tako i sudska praksa u BiH koja je predmet ove Analize. Tako je, prema Izvještaju Evropske komisije o BiH za 2018. godinu, između ostalog diskriminacija naročito prisutna u izbornom procesu, u obrazovnom sistemu (uključujući kroz postojanje „dvije škole pod jednim krovom“), prema osobama sa invaliditetom, LGBTI populaciji i ženama. I pored izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH i njegovog usklađivanja sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, zastupljenost žena u politici je još uvijek znatno manja od muškaraca. Primjerice, procenat žena u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH u mandatnom periodu 2014-2018. iznosio je 23.8%, dok je u Domu naroda zastupljenost žena bila 13.3%⁴. Posebno zabrinjava činjenica da presude Evropskog suda za ljudska prava (u predmetima koji se tiču prava na učešće u izbornom procesu⁵) i Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine (dvije škole pod jednim krovom) nisu do danas implementirane.

Kombinovanjem kvalitativne i kvantitativne metode, ova Analiza predstavlja nastavak napora Misije da podrži vlasti u BiH da osiguraju jednake mogućnosti i pristup svim ljudskim pravima za sve osobe bez diskriminacije.

Pregled presuda koje su obuhvaćene ovom Analizom daje uvid u način na koji su redovni sudovi primjenjivali Zakon o zabrani diskriminacije u parničnom postupku. Predstavljeni su najvažniji instituti Zakona, kao što su teret dokazivanja koji je na strani tuženog, računanje rokova, kolektivne tužbe, strateško parničenje, preporuke Institucije ombudsmana, kao i u kojoj mjeri su sudovi uspijevali da pruže odgovarajuću pravnu zaštitu od diskriminacije. Cilj Analize je da se sudijama, advokatima, organizacijama civilnog društva i drugim praktičarima, kao i široj javnosti približi sudska praksa, a kako bi pri pokretanju postupaka za diskriminaciju i za vrijeme trajanja istih unaprijedili svoj rad.

---

⁴ Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2018.

⁵ Sejdić i Finci v BiH, Pilav v BiH, Zornić v BiH, Šlaku v BiH.

Poglavlje I –

Metodološki pristup

Ova Analiza je rezultat analize 148 sudskih predmeta u kojima je pred sudovima BiH odlučivano primjenom Zakona o zabrani diskriminacije.

Analiza se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu se daje statistički pregled predmeta diskriminacije na osnovu podataka iz CMS-a (eng. Case Management System – CMS, sistem za automatsko upravljanje sudskim predmetima) i podataka iz baze koju je izradila Misija na osnovu analize prikupljenih odluka. U drugom dijelu su predstavljeni nalazi analize pojedinačnih presuda i drugih odluka sudova, koje će dati kvalitativni uvid u odgovor pravosuđa na diskriminaciju.

U izradi ove Analize ostvarena je ključna saradnja sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem (VSTV) koje je u sistemu za upravljanje predmetima (CMS) uvelo poseban upisnik za predmete diskriminacije odmah po usvajanju Zakona o zabrani diskriminacije. Podaci iz ove baze izuzetno su značajni, jer omogućavaju uvid u broj predmeta diskriminacije pred sudovima u BiH. Ovi podaci se odnose na broj predmeta, sudove koji su razmatrali predmete diskriminacije, dužinu trajanja i način završetka sudskog postupka, pravne učinke, oblast javnog i privatnog života na koji se odnosio predmet diskriminacije i, konačno, spol tužitelja i spol tuženog. Zahvaljujući saradnji sa VSTV-om, prikupljeni su podaci od uspostave posebnog upisnika za predmete diskriminacije (prvi unos je izvršen 1. decembra 2009. godine) do maja 2017. godine.

Međutim, iako su podaci koji se unose u CMS značajan resurs za statistički pregled predmeta diskriminacije koji su razmatrani pred sudovima u BiH, oni ne daju uvid u neke druge pokazatelje, kao što su osnovi diskriminacije i oblici diskriminacije. Iz tog razloga Misija je učinila dodatni napor da se, putem terenskih ureda, pribavi značajan broj presuda koje su zavedene u CMS-u kao slučajevi diskriminacije (sudske presude, rješenja, i dr.). Kako su pokazatelji u CMS-u ograničeni, za potrebe ove Analize razvijeni su dodatni pokazatelji koji se baziraju na Upitniku za prikupljanje podataka iz Pravidnika o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 27/13).

Kako bi se prevazišao nedostatak detaljnih podataka iz CMS-a, za potrebe izrade ove Analize izrađena je posebna metodologija rada, koja se bazirala na upitniku iz Pravidnika a koja je uključivala i dodatne podatke, kao što su oblik diskriminacije i zabranjeni osnov (kao i više njih), ali su sagledavani i neki proceduralni aspekti predmeta, kao što su podaci o kolektivnim tužbama, razmatranje tereta dokazivanja, učešće trećih osoba, razmatranje odluka Institucije ombudsmana (ako su izdate), kao i podneseni tužbeni zahtjevi od strane tužitelja. Ovaj pristup je omogućio i sadržinsku

analizu prikupljenih odluka, kako bi se utvrdila pouzdanost podataka iz ove baze, ali i kako bi se mogle izraditi preporuke za unapređenje CMS-a.

Analiza predmeta koji se odnose na diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti, veze sa nacionalnom manjinom, spolom i invaliditetom daje kvalitativan uvid u različite oblike diskriminacije ovih grupa, kao i odgovor sudova na diskriminaciju kroz primjenu Zakona o zabrani diskriminacije. Analiza ima poseban značaj u sagledavanju efikasnosti i kvaliteta primjene novih pravnih standarda od strane sudova u BiH kako bi se utvrdile oblasti u kojima postoji izražena potreba za unapređenjem kapaciteta pravosuđa da odgovori na izazove diskriminacije⁶.

Kombinacija ova dva istraživačka pristupa (analiza statističkih podataka i kvalitativna analiza odluka) omogućava izuzetno značajan uvid u predmete diskriminacije u Bosni i Hercegovini. Iz tog razloga ova analiza omogućava ocjenu pouzdanosti podataka koji se prikupljaju kroz CMS, daje dodatnu vrijednost kada su u pitanju prošireni statistički pokazatelji koji su analizirani kroz poseban obrazac, te daje kvalitativni pregled predmeta diskriminacije po pojedinim temama. Analiza će ponuditi niz zaključaka i preporuka za djelovanje različitih aktera, te će usmjeriti podršku Misije u ovim procesima u narednom periodu.

Podaci iz CMS-a daju značajan uvid u predmete koji su označeni kao predmeti diskriminacije od strane nadležnih sudova ali, ova baza, kao i druge koje se odnose na pravosudnu statistiku, ima svoja ograničenja. To se, prije svega, odnosi na dodatne podatke o sadržini predmeta diskriminacije kao recimo, oni koji su utvrđeni u skladu s Pravilnikom o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u BiH. Isto tako, zbog pomenutih nedostataka CMS-a nije moguće precizno utvrditi stvarni broj predmeta diskriminacije, iako se može zaključiti u kojem broju predmeta je donesena odluka u meritumu i koji je ishod te odluke (recimo, da li je tužbeni zahtjev usvojen ili odbijen), i nije moguće utvrditi šta se desilo sa navedenim odlukama u drugom stepenu ili po reviziji.

Prvi korak u izradi analize se odnosio na prikupljanje svih podataka od strane VSTV-a, a koji se odnose na sve unose u CMS pod upisnik „Predmeti diskriminacije“. Prema ovim podacima, do 25. aprila 2017. godine izvršen je unos od ukupno 731 predmeta kao predmeta diskriminacije.

Jedan od prvih i ključnih zaključaka u tom pogledu je činjenica da se veliki broj odluka prikupljenih na osnovu podataka iz CMS ne odnosi na diskriminaciju. To se posebno odnosi na CMS oznake „Mals“, koji se odnose na „Privredni predmeti - mala vrijednost“, oznake „I“, koji se odnosi na „Izvršenje građansko“ i oznake „O“, koje se odnose na predmete „Ostavine“⁷. Neke od odluka koje se ne odnose na

---

⁶ Misija OSCE-a u BiH, od 2012. godine, u saradnji s entitetskim centrima za edukaciju sudija i tužilaca podržava organizaciju seminara o Zakonu o zabrani diskriminacije za nosioce pravosudnih funkcija, jer je jasno da su Zakonom o zabrani diskriminacije uvedeni novi pravni standardi kada je u pitanju dokazivanje diskriminacije (kao što je to teret dokazivanja, kolektivne tužbe, i sl.).

⁷ Član 47, Pravilnik o sistemu za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (CMS), Visoko sudsko i tužilačko vijeće, broj: 09-50-1191/2011, od 25. marta 2011. godine.

predmete diskriminacije su, recimo, predmeti koji se tiču izvršenja po vjerodostojnoj mjenici ili protesta, ostavinski predmeti koji nemaju dodira sa zahtjevima u pogledu diskriminacije, klasični privredni sporovi, i slično.

Utvrđeno je takođe da određeni broj predmeta diskriminacije, koji su prikupljeni tokom redovnog praćenja predmeta diskriminacije od strane Misije, očigledno nije označen u CMS-u od strane nadležnih sudova kao predmeti diskriminacije.

Takođe, od 731 predmeta, 261 predmet je riješen u meritumu, dok se ostali unosi odnose na druge odluke sudova, kao što su rješenja o apsolutnoj nenadležnosti, obustave, rješenja o odbacivanju, prekide, delegacije i povlačenje tužbi.

Konačno, od 261 predmeta riješenih u meritumu prikupljeno je i analizirano 148 odluka u kojima se odlučuje u predmetima diskriminacije. Ovih 148 odluka sadrže sve potrebne informacije za izradu statističke analize i donošenje zaključaka o predmetima diskriminacije na sudovima u BiH. Ovi predmeti uključuju odluke u prvom i drugom stepenu i po reviziji pred vrhovnim sudovima, kao i procesne odluke koje se odnose na (pogrešnu) primjenu nekih procesnih aspekata Zakona o zabrani diskriminacije.

Poglavlje II –

Statistički pregled predmeta diskriminacije pred sudovima u BiH

II.1 Osnovni podaci

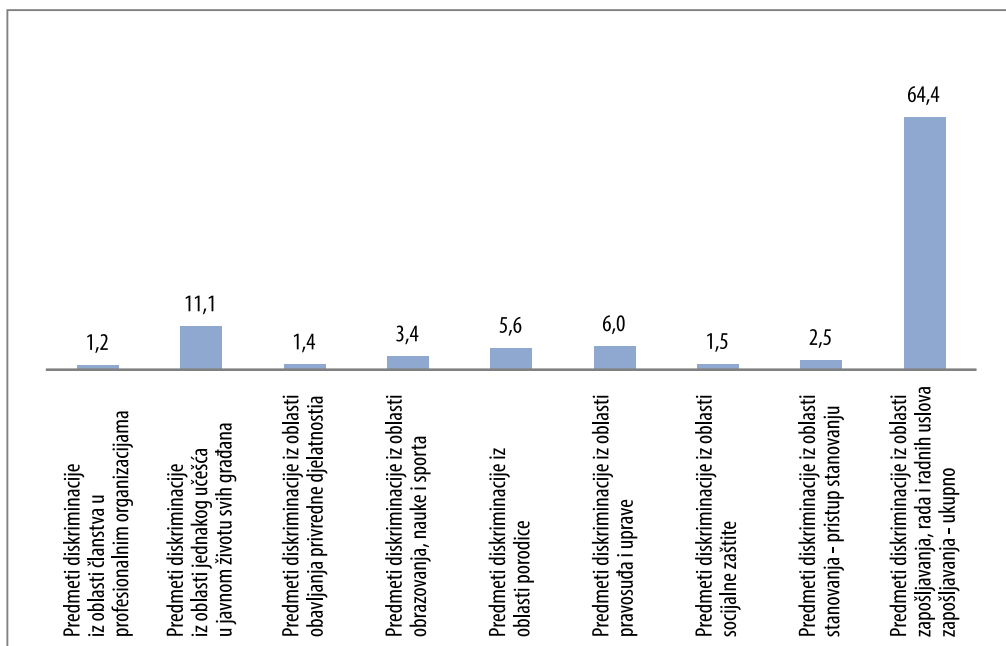
Kada je u pitanju analiza rasprostranjenosti diskriminacije, ali i uticaja Zakona o zabrani diskriminacije, jedan od bitnih izvora podataka predstavlja pravosudna statistika. Ovi podaci mogu biti značajan resurs za kreiranje politika djelovanja u oblasti borbe protiv diskriminacije i promocije jednakih mogućnosti. U ovom dijelu bit će predstavljeni podaci o dostupnim predmetima diskriminacije koji su sadržani u CMS bazi, ali i podaci iz interne baze podataka koju je, analizom prikupljenih odluka, izradila Misija. Prema prikupljenim podacima, predmeti diskriminacije su razmatrani pred 43 suda, od čega 26 općinskih/osnovnih, 8 kantonalnih i svih 5 okružnih sudova, Sudom BiH, sudovima u Brčko distriktu BiH (BD BiH) i ispred oba entitetska vrhovna suda. Procentualno, najviše predmeta je raspravljano pred Općinskim sudom u Sarajevu (17.8%) i Sudom BiH (7%), Općinskim sudom u Tuzli (4.7%), Kantonalnim sudom u Sarajevu (4.7%) i Općinskim sudom u Mostaru (4.5%). Prema ovim podacima, predmeti diskriminacije nisu raspravljani od strane sljedećih sudova: općinski sudovi u Banovićima, Cazinu, Kaknju, Kalesiji, Kiseljaku, Ljubuškom i Sanskom Mostu, te osnovni sudovi u Modriči, Mrkonjić Gradu i Tesliću⁸.

Iz analiziranih podataka moguće je ustanoviti na koje oblasti javnog i privatnog života se odnose ovi predmeti. Iz pregleda u donjem dijelu teksta, vidljivo je da se najviše predmeta odnosi na oblast koja je označena kao „Predmeti diskriminacije iz oblasti zapošljavanja, rada i radnih uvjeta zapošljavanja - pristup zaposlenju, zanimanju i samozapošljavanju“, odnosno 29.4%. S obzirom na to da kategorija „Predmeti diskriminacije iz oblasti zapošljavanja, rada i radnih uvjeta zapošljavanja“ ima 5 potkategorija, i to „naknade, napredovanja u službi“, „otpuštanja sa posla“, „pristup zaposlenju, zanimanju i samozapošljavanju“ i „radni uvjeti“, onda ukupan broj predmeta u ovoj kategoriji čini 64.4%, što znači da se skoro 2/3 predmeta odnosi na diskriminaciju u oblasti zapošljavanja, rada i radnih uvjeta zapošljavanja. Sljedeća oblast, koja ima značajan broj predmeta, je oblast „Predmeti diskriminacije iz oblasti jednakog učešća u javnom životu svih građana“, sa procentom od 11.1%.

---

⁸ Za detaljan pregled broja unosa u CMS bazu pogledati Aneks II.

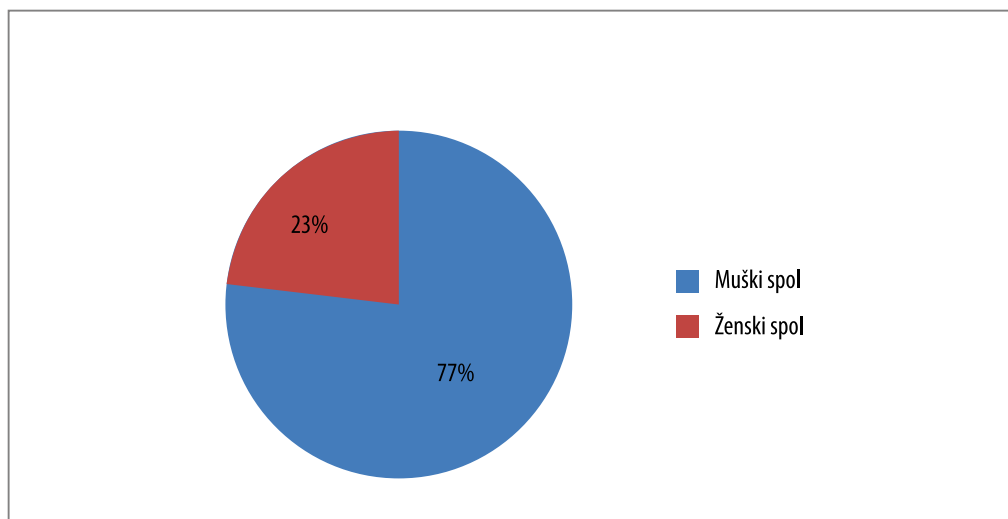

Podatak prema kome je najveći broj predmeta pokrenut u predmetima zapošljavanja i radnih odnosa nije iznenađujući. Uskraćivanje prava na rad na diskriminatoran način dovodi do široke lepeze negativnih posljedica po život žrtve diskriminacije. Pored uskraćivanja prava na zaradu koja obezbjeđuje finansijsku nezavisnost i egzistenciju, diskriminacija u radnim odnosima utiče i na druga prava kao što su pravo na privatni život i različita ekonomsko-socijalna prava blisko povezana sa pravom na rad. Takođe, dok vođenje parnica u pitanjima diskriminacije nije dio pravne tradicije u BiH, korišćenje sudskog postupka za zaštitu prava iz radnog odnosa ima dugu tradiciju u svim državama bivše Jugoslavije⁹. Zbog navedenog, ne treba da čudi da su upravo postupci u ovoj oblasti najbrojniji. Konačno, prema podacima Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine najveći broj predstavki registrovanih u Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije odnosi se upravo na prava iz oblasti rada.

Uzimajući u obzir navedeno, potrebno je posvetiti pažnju kako obukama predstavnika besplatne pravne pomoći (uključujući i u sindikalnim organizacijama) koji u velikom broju predmeta zastupaju stranke, tako i obukama sudija o specifičnostima diskriminacije u vezi sa radom.

⁹ Tako je, prema raspoloživim podacima u Republici Srbiji čak 86,2% predmeta pokrenutih po Zakonu o zabrani diskriminacije pokrenuto u vezi sa radnim sporovima (Studija o primeni Zakona o zabrani diskriminacije u Srbiji, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, 2017), dok je pred Pučkim pravobraniteljem u Republici Hrvatskoj u 2017. oko 40% pritužbi u vezi sa diskriminacijom podnijeto u vezi sa radom i zapošljavanjem (Izvešće Pučke pravobraniteljice za 2017).

Iz podataka generisanih u CMS-u nije moguće dobiti dodatne pokazatelje koji bi se odnosili na vrstu diskriminacije, niti za zabranjene osnove diskriminacije. Istina, iz CMS-a je moguće dobiti podatke o spolu tužitelja, međutim, taj podatak može samo da indicira da li su osobe ženskog spola ili osobe muškog spola u većoj ili manjoj mjeri podnosile tužbe iz oblasti diskriminacije. Podaci o spolu tužitelja pokazuju da je daleko veći broj osoba muškog spola koje podnose tužbe iz oblasti diskriminacije, nego osoba ženskog spola, odnosno 3 od 4 tužbe su podnesene od strane osoba muškog spola.

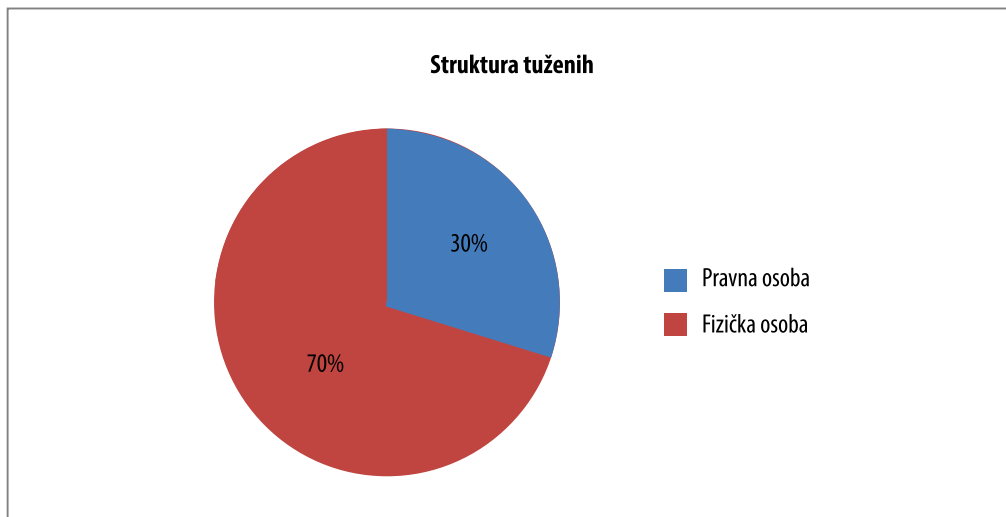
Iako statistički podaci o spolu tužitelja ne daju uvid u razloge zbog kojih je broj tužbi koje su podnijele osobe ženskog spola višestruko manji, ova situacija svakako nije posljedica višestruko manje diskriminacije žena u BiH. Naprotiv, prema raspoloživim podacima, žene u BiH su u većem procentu žrtve diskriminacije, uključujući u oblasti zapošljavanja u kojoj su dva puta češće žrtve diskriminacije na radnom mjestu¹⁰. Razloge, dakle treba tražiti u drugim okolnostima. Tako je prema podacima Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost diskriminacija jedan od glavnih razloga zbog kojeg osobe ženskog spola imaju manje pristupa sudu, a što je posebno izraženo kod žena starije životne dobi, žena sa invaliditetom ili onih koje žive u mjestima udaljenim od suda. Takođe, žene iz marginalizovanih zajednica koje su dodatno izložene diskriminaciji (kao što je romska nacionalna manjina) po pravilu nisu dovoljno informirane o njihovim pravima i mogućnostima pristupa sudu.¹¹ Osim toga, treba imati u vidu i da su osobe iz ovih grupa često izložene višestrukoj diskriminaciji. Tako su prema podacima Popisa stanovništva iz 2013. godine, polovina osoba sa invaliditetom osobe starije od 65. godina, od čega su oko 65% žene, preko 50% pripadnika romske populacije nema završenu osnovnu školu, a svaka četvrta žena starija od 70. godina je nepismena.¹²

¹⁰ Za više informacija konsultirati Gender Country Profile for Bosnia and Herzegovina (2014) i Diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini (Asocijacija za demokratske inicijative, 2015).

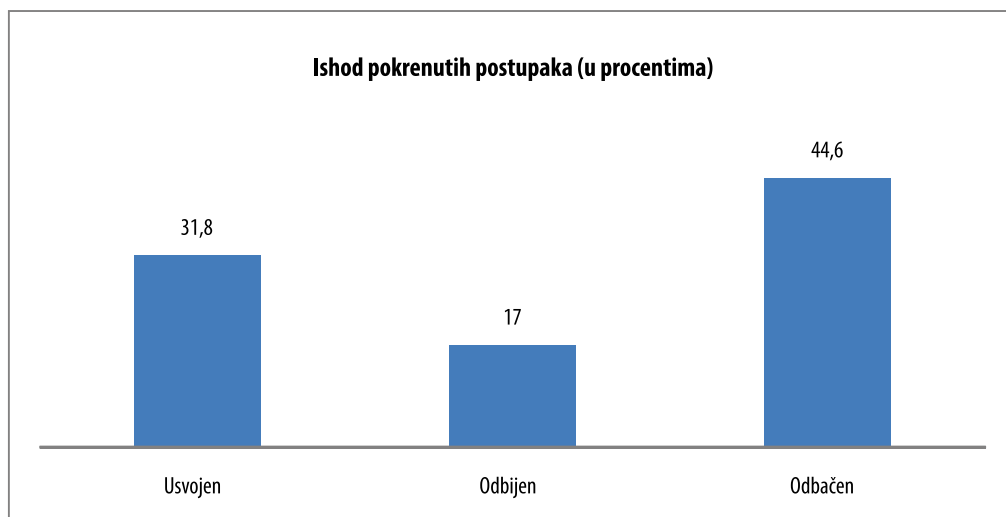
¹¹ Za više informacija konsultirati Gender in Justice, European Institute for Gender Equality (2016).

¹² Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2018).

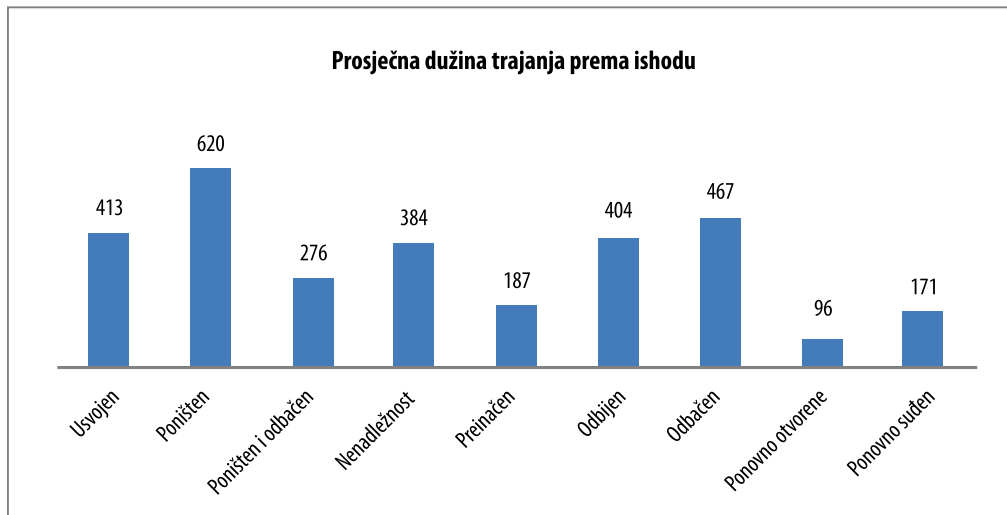
Podaci iz CMS-a takođe daju uvid u strukturu tuženih osoba prema podatku da li je tuženi „pravna osoba“ ili „fizička osoba“. Prema tim podacima, tuženi su u 70% slučajeva pravne osobe, a u 30% slučajeva fizičke osobe. Kada se ovi podaci dovedu u vezu sa podacima koji govore o tome da se većina slučajeva diskriminacije dešava u oblasti zapošljavanja, rada i radnih uvjeta zapošljavanja, onda se može pretpostaviti da su većina tuženih poslodavci.

Prema ishodu analiziranih predmeta, može se utvrditi da je 31.8% tužbenih zahtjeva prihvaćeno, 44.6% odbačeno, 17% odbijeno, dok se oko 7% sudskih odluka odnosi na druge odluke (poništene presude, preinačene, preinačene i odbačene, i slično).

Prosječna dužina trajanja odlučivanja sudova¹³ u predmetima obuhvaćenim Analizom iznosi 368 dana. Prosječna dužina trajanja varira u odnosu na ishod, pa tako kod presuda u kojima je prihvaćen tužbeni zahtjev dužina rješavanja predmeta od strane suda iznosi 413 dana, kod odbijenih 404, odnosno, kod odbačenih 467 dana.

Ukupno 19 predmeta iz ove baze imali su odluke višestepenih sudova, te je prosjek u tim predmetima značajno veći i iznosi 751 dan, jer uključuje i vrijeme rješavanja predmeta od strane prvostepenog suda, drugostepenog suda i revizijskog suda. Ovaj podatak je značajan radi ocjene u kojoj mjeri sudovi postupaju hitno u slučajevima diskriminacije. Prema praksi Ustavnog suda BiH, ocjena o tome da li postoji povreda prava na suđenje u razumnom roku, kao segmenta prava na pravično suđenje iz člana II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stava 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama ovisi o postupanju suda u konkretnom slučaju¹⁴ i razmatra se od slučaja do slučaja, pri čemu Ustavni sud posebno cijeni predmete koji su po zakonu hitne prirode. Ipak, ako se uzme u obzir da je prosjek rješavanja predmeta od strane sudova u prvostepenim predmetima u posljednje tri godine iznosio oko 400 dana, opravdano se postavlja pitanje u kojoj mjeri sudovi postupaju u skladu sa principom hitnosti.¹⁵

¹³ Prosječna dužina trajanja predmeta odnosi se na vrijeme koje je potrebno sudu da donese svaku odluku, bilo da je ona prvostepena, drugostepena ili odluka u reviziji.

¹⁴ Ustavni sud BiH razumnost dužine trajanja postupka ocjenjuje u svjetlu okolnosti pojedinog predmeta, vodeći računa o kriterijima uspostavljenim sudskom praksom Evropskog suda, a naročito o složenosti predmeta, ponašanju strana u postupku i nadležnog suda, ili drugih javnih vlasti, te o značaju koji konkretna pravna stvar ima za apelanta. Vidi, naprimjer, Odluku o dopustivosti i meritumu, predmet broj: AP 1859/11, od 13. juna 2012. godine.

¹⁵ Ovaj prosjek je baziran na podacima iz Godišnjeg izvještaja za 2016. godinu, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.

Upravo je neprimjerena dužina trajanja postupaka pred sudovima i nedjelotvorno provođenje sudskih odluka najčešći razlog obraćanja građana Instituciji ombudsmana za ljudska prava BiH, i to: u 2017. godini zaprimljene su 624 žalbe, u 2016. godini 569 žalbi, u 2015. godini 603 žalbe. Žalbe se odnose na neprimjerenu dužinu trajanja pred sudovima, a koja je posebno karakteristična za parnične postupke, nedjelotvorno provođenje sudskih odluka, rad sudija zbog povreda procesnih odredbi, te ostale povrede prava u vezi sa postupanjem sudova, kao što su povrede principa nepristrasnosti, nedonošenje sudskih odluka na zakonom propisan način i u roku, i neujednačenost sudske prakse.¹⁶ Takođe, treba imati u vidu i činjenicu da je dužina sudskog postupka po pravilu direktno proporcionalna troškovima te se sa dužinom postupka povećava i finansijski teret koji se stavlja na žrtve diskriminacije.

Kada su u pitanju dodatni pokazatelji, koji se odnose na osnove diskriminacije i oblike diskriminacije, analize ovih podataka daju više uvida u najrasprostranjenije vrste diskriminacije u BiH.

II.2. Podaci o zabranjenim osnovama diskriminacije

Ono što razlikuje diskriminaciju od drugih oblika kršenja prava jeste postojanje različitog tretmana, koje je usko vezano za postojanje zabranjenog osnova. Bez utvrđivanja određenog ili odredivog osnova za diskriminaciju, ne može se smatrati da diskriminacija postoji. Ovo pravilo se odnosi na sve oblike diskriminacije, osim na mobing, u kojem postojanje zabranjenog osnova nije element zakonske definicije.

Zakonom o zabrani diskriminacije, u članu 2, zabranjuje se diskriminacija po vrlo velikom broju diskriminacijskih osnova, i to: rase, boje kože, jezika, vjerskog opredjeljenja, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika. Ova lista nije konačna, jer je Zakonom predviđeno da će se smatrati osnovom za diskriminaciju “i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života”.

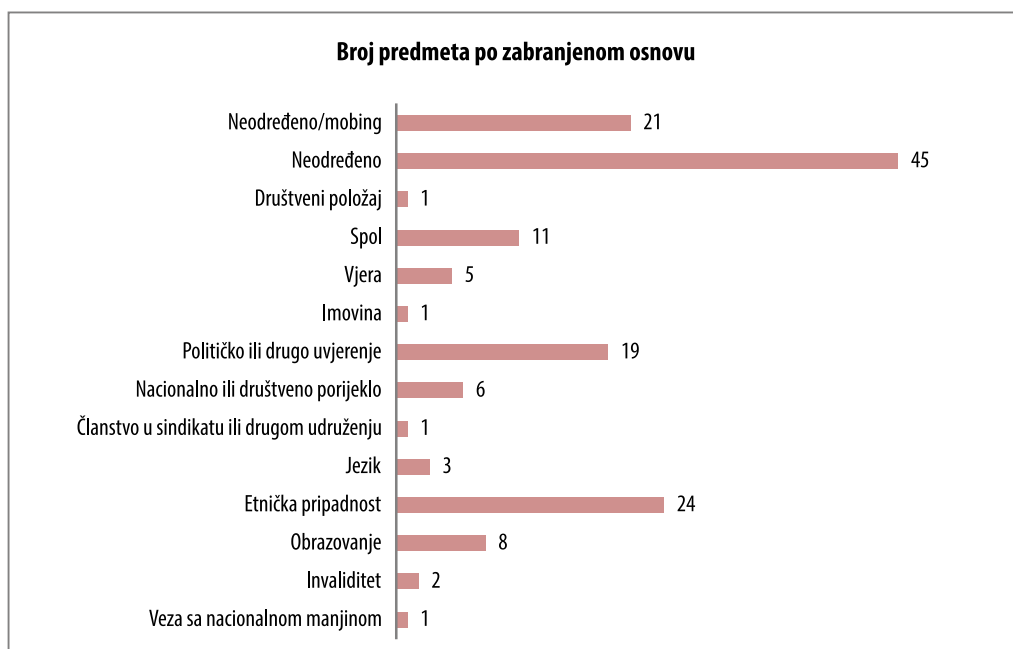
Zbog toga je uvid u osnov diskriminacije ključan pokazatelj koji indicira koje društvene grupe u BiH najčešće trpe diskriminaciju. Zabrinjavajući je podatak da, u značajnom broju predmeta (45 ili u 30% predmeta), osnov diskriminacije nije mogao biti identificiran. To isključuje predmete mobinga, za koje je u ovoj Analizi korištena posebna oznaka. I pored toga, u velikom broju predmeta osnov diskriminacije, pa čak i iznošenje činjenica o postojanju različitog postupanja, nije bilo sadržano u tužbenim zahtjevima, niti se o tome raspravljalo tokom samog postupka. U tim predmetima, kada sudovi nisu mogli da utvrde postojanje različitog postupanja po nekom zabranjenom

---

¹⁶ Pogledati Godišnje izvještaje o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

osnovu, donošene su ispravne odluke o odbijanju tužbenog zahtjeva. U manjem broju predmeta sudovi su utvrđivali postojanje diskriminacije, iako zabranjeni osnov, prema obrazloženju presude, nije moguće utvrditi.

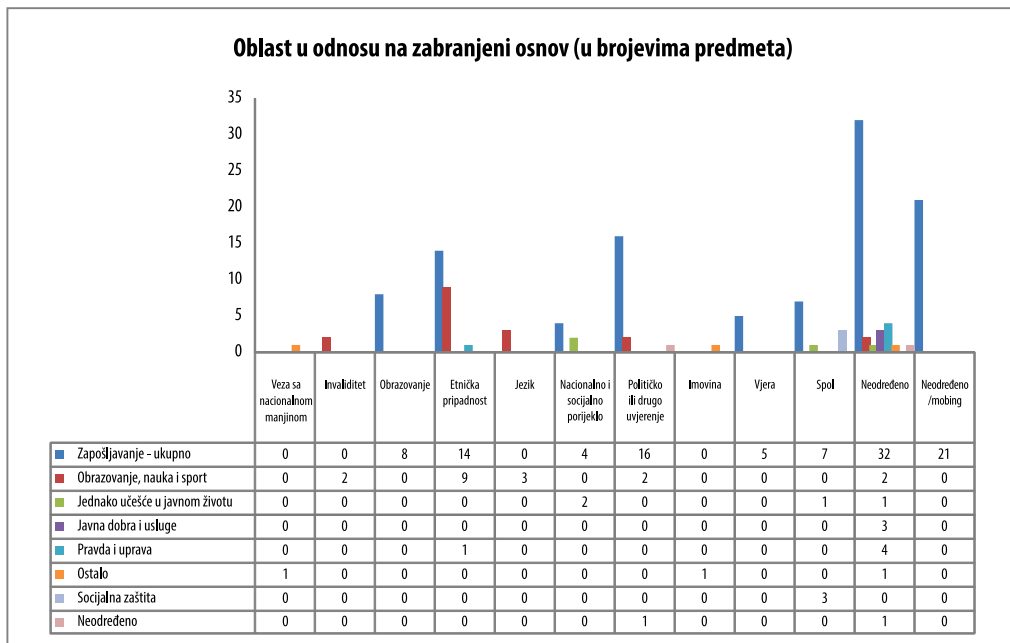
Kada govorimo o onim predmetima u kojima je moguće utvrditi osnov diskriminacije, može se zaključiti da se predmeti najčešće odnose na različit tretman na osnovu etničke pripadnosti, političkog ili drugog uvjerenja, spola i obrazovanja, dok nije bilo predmeta koji su se odnosili na zabranjene osnove, kao što su rasa, boja kože, starosna dob, seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike.¹⁷ Značajno je takođe primijetiti da su sudovi razmatrali predmete diskriminacije po osnovu invaliditeta i prije 2016. godine, kada su usvojene izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije, odnosno, ispravno je prepoznato da ovaj zabranjeni osnov jeste „druga okolnost“ iz člana 2. osnovnog teksta Zakona.

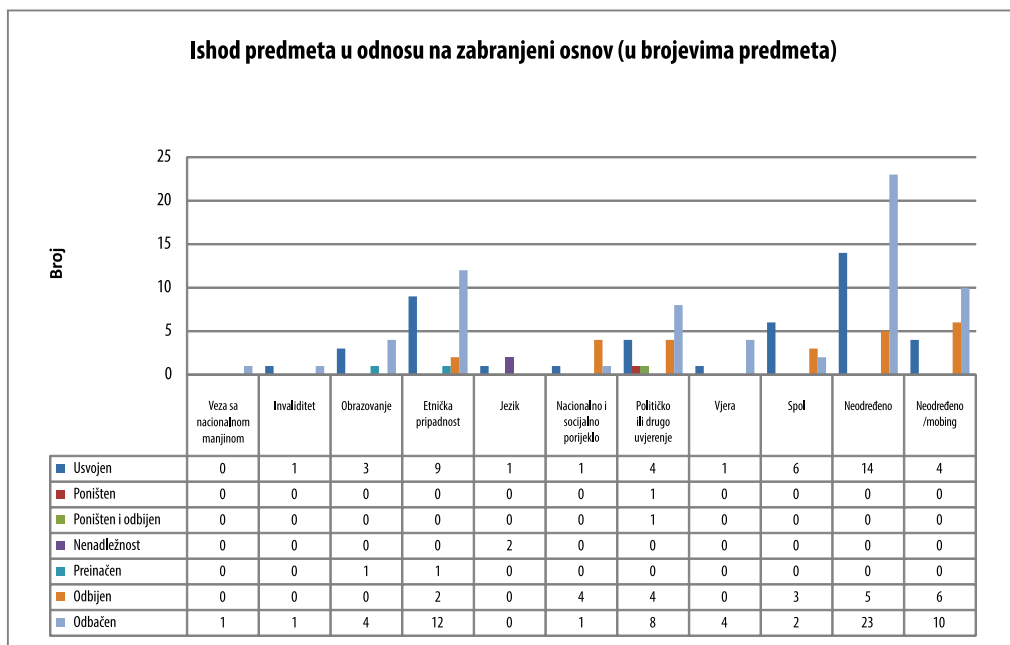
U veoma malom broju predmeta su se tužbeni zahtjevi odnosili na više od jednog osnova diskriminacije. U predmetima u kojima su drugi osnovi spominjani, najčešće se radilo o srodnim osnovama, kao što je etnička pripadnost i nacionalno porijeklo, etnička pripadnost i jezik, i slično. Zbog toga se može zaključiti da nije bilo predmeta višestruke diskriminacije.

U odnosu na oblik diskriminacije, različit tretman po zabranjenim osnovama se najviše dešava na osnovu direktne diskriminacije. Direktna diskriminacija odnosi se na 68% svih oblika diskriminacije (o čemu će biti riječi u donjem dijelu teksta), te je logično da će se, u odnosu na taj oblik, i pojavljivati najviše zabranjenih osnova.

¹⁷ Starosna dob, rodni identitet i spolne karakteristike utvrđene su kao zabranjeni osnov Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, iz 2016. godine.

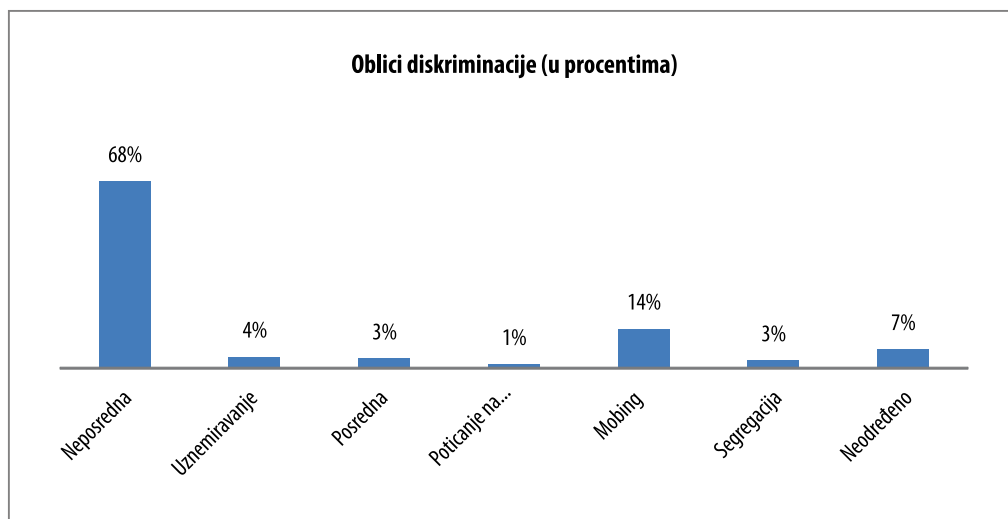
Kada uporedimo osnove diskriminacije s ishodom predmeta, onda se može utvrditi da se najviše usvojenih tužbenih zahtjeva odnosi na predmete u kojima nije utvrđen osnov diskriminacije, a onda na predmete diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti i spola.

II.3. Podaci koji se odnose na oblike diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije definiše diskriminaciju kao oblik nezakonitog ponašanja, koje se sastoji iz različitog tretmana osobe zbog nekog zabranjenog osnova, koji rezultira kršenjem nekog zagarantiranog ljudskog prava ili slobode. Različiti tretman se odnosi na različite manifestacije, odnosno oblike diskriminacije. Oblici diskriminacije su utvrđeni Zakonom, i to - osnovni oblici¹⁸ su neposredna (direktna) i posredna (indirektna) diskriminacija, a ostali su uznemiravanje po nekom zabranjenom osnovu,¹⁹ seksualno uznemiravanje,²⁰ mobing,²¹ segregacija,²² izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i pomaganje drugima prilikom diskriminacije, poticanje na diskriminaciju²³ i viktimizacija.²⁴

Dodatnom analizom su identificirani oblici diskriminacije koji su se pojavljivali u uzorku. Prema tim podacima, najčešći oblik je direktna diskriminacija, i to u 100 predmeta, odnosno 68% od ukupnog uzorka. Ovo je možda i logično, s obzirom na to da je direktna diskriminacija klasični oblik diskriminacije koju je najjednostavnije prepoznati. Nakon toga slijedi mobing u 21 predmetu ili 14%, uznemiravanje sa 4%, indirektna diskriminacija i segregacija sa 3% i, konačno, poticanje na diskriminaciju sa 1%.

¹⁸ Član 3. stav (1) i (2).

¹⁹ Član 4. stav (1).

²⁰ Član 4. stav (2).

²¹ Član 4. stav (3).

²² Član 4. stav (4).

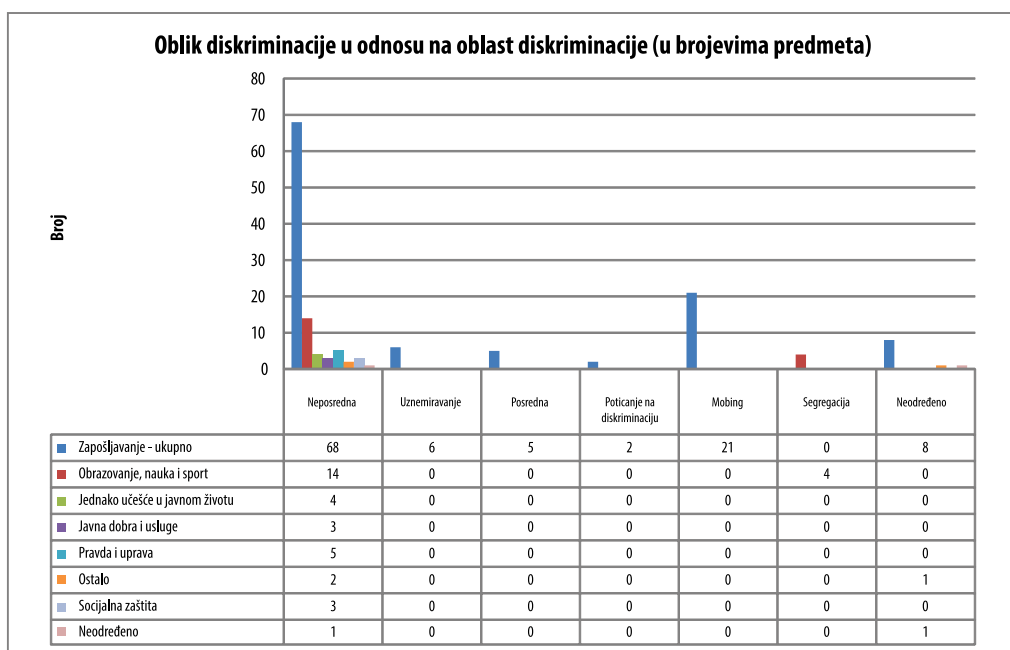
²³ Član 4. stav (5).

²⁴ Član 18.

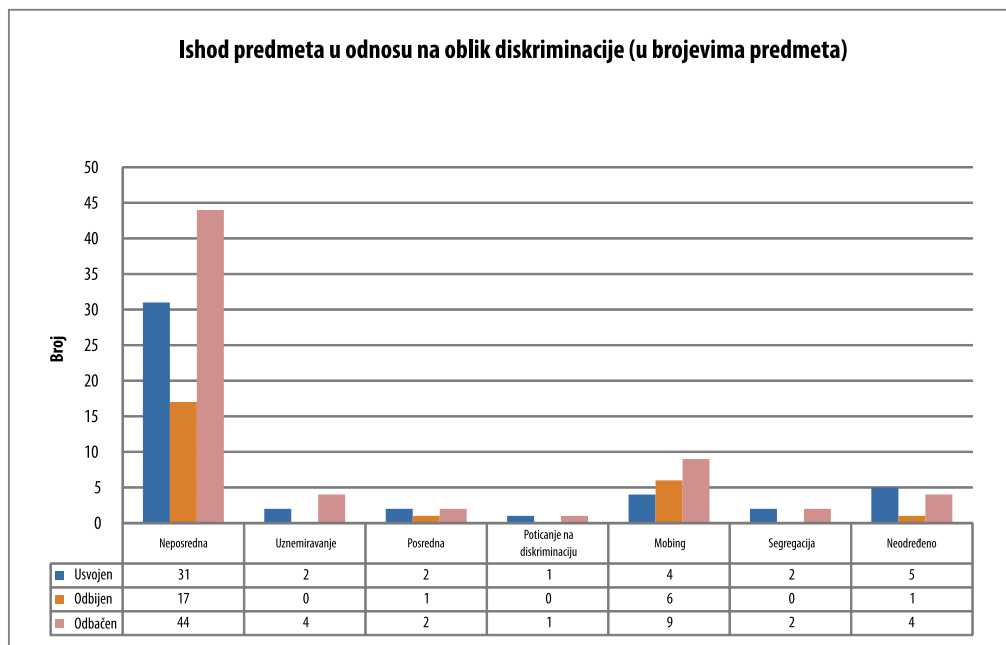

U odnosu na oblasti javnog i privatnog života, najveći broj oblika diskriminacije odnosi se na oblast rada i zapošljavanja. To se odnosi i na većinu predmeta direktne diskriminacije, ali i na sve predmete uznemiravanja, indirektnu diskriminaciju, poticanja na diskriminaciju i mobinga. Jedino su se predmeti segregacije odnosili na oblast obrazovanja, nauke i sporta.

Kada se uporede podaci o osnovama diskriminacije s oblastima javnog i privatnog života, različit tretman po svim osnovama najviše se odnosi na oblast rada i zapošljavanja, s obzirom na to da se na tu oblast odnosi najveći broj predmeta iz ovog uzorka, a po logici stvari, i svi predmeti mobinga. Druga oblast u kojoj postoji značajan broj predmeta je obrazovanje, nauka i sport, na koju se odnosi značajan udio predmeta u vezi s osnovama etničke pripadnosti, jezika i invaliditeta. S obzirom na to da se uznemiravanje odnosi na predmete u kojima nije identificiran zabranjeni osnov, vrlo moguće je da se u tim predmetima radi o slučajevima mobinga.

Kada se uporede oblici diskriminacije s ishodom predmeta, može se primijetiti da je procent usvojenih tužbenih zahtjeva u odnosu na procent odbačenih i odbijenih tužbenih zahtjeva manji od 50% za sve oblike diskriminacije. Najviši je za segregaciju i poticanja na diskriminaciju (50%), a najniži za indirektnu diskriminaciju (20%) i mobing (21%).

Poglavlje III –

Odgovor pravosuđa na izazove diskriminacije

Iako se period od devet godina, od kada je Zakon stupio na snagu ne čini kratkim, ovaj Zakon još uvijek predstavlja relativnu novinu u zakonodavstvu BiH. Posmatrajući broj predmeta koji su pokretani po ovom Zakonu, može se zaključiti da je u velikom broju analiziranih predmeta to bio prvi put da se konkretan/a sudija susretne s ovim Zakonom, kao i da je veliki broj tužitelja prvi put koristio mehanizme ovog Zakona. S tim u vezi, razumno je pretpostaviti da u široj javnosti pojam diskriminacije još uvijek nije u potpunosti shvaćen. S obzirom na to da ovaj pojam sa sobom nosi negativnu konotaciju, većinom se različite nepravde, koje osobe i grupa doživljavaju, opisuju kao diskriminacija. Međutim, diskriminacija kao pojam, koji je zabranjen Zakonom o zabrani diskriminacije, sadrži niz elemenata koji moraju biti utvrđeni, kako bi se različite pojave definirale kao diskriminacija. Analiza predmeta, koji su prikupljeni za potrebe ovog dokumenta, ukazuje na to da tužitelji, u velikom broju predmeta, nisu na pravilan način argumentirali svoje tužbene zahtjeve, niti su izvodili dokaze u smjeru dokazivanja diskriminacije na način definiran Zakonom. U korist ove tvrdnje govore i statistički podaci, prema kojima je samo 31% tužbenih zahtjeva usvojen, 44% odbačeno, a 17% odbijeno²⁵. Pored toga, ovom Analizom je utvrđen i niz predmeta u kojima su sudovi donosili nepravilne odluke pogrešnom primjenom materijalnih ili procesnih odredbi Zakona o zabrani diskriminacije. Sudovi su tako propuštali da utvrde sve elemente diskriminacije, pogrešno razmatrali pitanje uporednih grupa, primjenjivali odredbe o aktivnoj legitimaciji, posebno kod kolektivnih tužbi, rokove, posebno kod systemske i kontinuirane diskriminacije, pitanje tereta dokazivanja, korištenja statističkih podataka, i slično. Određen broj ovih nepravilnosti je otklonjen od strane višestepenih sudova (drugostepeni i revizijski sudovi), dok je, u određenom

Zakon utvrđuje sljedeće oblike diskriminacije:

- neposredna i posredna diskriminacija
- uznemiravanje
- seksualno uznemiravanje
- mobing
- segregacija
- izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i pomaganje drugima prilikom diskriminacije
- poticanje na diskriminaciju
- viktimizacija

²⁵ Dok se oko 7% sudskih odluka odnosi na druge odluke (poništene presude, preinačene, preinačene i odbačene, i slično).

broju predmeta, tek Ustavni sud BiH svojom odlukom otklanjao utvrđene nepravilnosti.²⁶

Iz tih razloga izuzetno je bitno da osnovne odrednice pojma diskriminacije, na način kako su one definirane Zakonom o zabrani diskriminacije, budu utvrđene, kako bi bila donesena pravilna odluka.

Osnovne odrednice pojma diskriminacije su:

- a) različito postupanje, koje se dešava zbog
- b) stvarnih ili pretpostavljenih karakteristika određene osobe ili grupe, a koje rezultira u
- c) onemogućavanju ili ugrožavanju priznavanja, uživanja ili ostvarivanja na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.

U skladu sa članom 2. Zakona o zabrani diskriminacije, diskriminacijom se smatra „svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti, utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama, prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi, na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta,

spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.”

III.1. Različito postupanje

Oblici različitog postupanja su detaljnije uređeni članovima 3. i 4, te članom 18. Svaki od ovih oblika diskriminacije sadrži određene elemente diskriminacije, koji moraju biti utvrđeni kako bi mogla biti utvrđena diskriminacija, o kojima će biti riječi u nastavku teksta. Ključni segment svakog oblika diskriminacije je upravo različito postupanje, odnosno utvrđivanje da se osobi ili grupi osoba onemogućava ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje određenog prava i/ili slobode isključivo zbog karakteristika te osobe ili grupe, a isto se ne bi desilo osobi ili grupi koja nema te karakteristike.

III.2. Zabranjeni osnovi

Povreda prava zbog stvarnih ili pretpostavljenih karakteristika osoba ili grupa je ono što odvaja diskriminaciju od drugih oblika nezakonitog postupanja. Zbog toga je utvrđivanje zbog kojeg zabranjenog osnova se dešava određena povreda prava ključni element koji se mora utvrditi u svakom pojedinačnom predmetu. Naprimjer, poslodavac može nezakonito otkazati ugovor o radu, što predstavlja povredu prava iz

²⁶ Vidi, naprimjer, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP-4583/14, apelacija J.M.K.

Zakona o radu, ali ne i diskriminaciju. Međutim, ako poslodavac otkaže ugovor o radu isključivo zbog trudnoće zaposlenice, seksualne orijentacije zaposlenika, političkog i drugog uvjerenja zaposlenika, ili slično, onda se radi o diskriminaciji.

Zakonom je zabranjena diskriminacija po velikom broju osnova i eksplicitno se navodi sljedeće: rasa, boja kože, jezik, vjera, etnička pripadnost, invaliditet, starosna dob, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nacionalnom manjinom, političko ili drugo uvjerenje, imovinsko stanje, članstvo u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanje, društveni položaj i spol, seksualna orijentacija, rodni identitet, te spolne karakteristike. O načinu utvrđivanja drugih osnova, kao i o diskriminaciji na osnovu pretpostavljenih osnova bit će riječi u nastavku teksta.

Ovi osnovi su u Zakon preuzeti iz drugih akata koji postoje u pravnom sistemu BiH, ali i iz odgovarajućih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koje je Bosna i Hercegovina ratificirala. Lista zabranjenih osnova nije konačna, te će se pojavljivati situacije u kojima će sudovi razmatrati da li određena okolnost može da predstavlja zabranjeni osnov. Jedina smjernica iz Zakona o zabrani diskriminacije u ovom pogledu jeste da takva okolnost treba da „ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogućiti ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.“²⁷ Zbog toga je na sudu da utvrdi da li se određena radnja dešava samo zbog određene *okolnosti* osobe ili grupe, te da tu *okolnost* prihvati ili ne prihvati kao zabranjeni osnov. U tom slučaju sud treba da odgovori na pitanja: „Da li bi se adresat obaveze na isti način ponašao da osoba, odnosno grupa, nema tu okolnost“, odnosno „Da li bi se na isti način ponašao prema osobama, odnosno grupama u istim i sličnim situacijama koje nemaju tu okolnost?“ Ako je odgovor na bilo koje od ovih pitanja negativan, onda takva okolnost može predstavljati osnov za diskriminaciju.

Zakon utvrđuje otvorenu listu zabranjenih osnova koja uključuje: rasu, boju kože, jezik, vjeru, etničku pripadnost, invaliditet, starosnu dob, nacionalno ili socijalno porijeklo, vezu s nacionalnom manjinom, političko ili drugo uvjerenje, imovinsko stanje, članstvo u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanje, društveni položaj i spol, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, te spolne karakteristike.

III.3. Povreda prava

Konačno, različito postupanje rezultira određenom posljedicom koju Zakon definira kao „onemogućavanje ili ugrožavanje priznavanja, uživanja ili ostvarivanja, na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života“. Zbog toga je u svakom pojedinačnom predmetu potrebno utvrditi postojanje povrede određenog prava, odnosno slobode. Zakon o zabrani diskriminacije ne definira prava ni slobode, već zabranjuje diskriminaciju u pristupu ma kojem pravu ili slobodi u svim oblastima

²⁷ Član 2, Zakon o zabrani diskriminacije.

života. U članu 6. ova opća zabrana diskriminacije je potvrđena, te se navodi da se Zakon primjenjuje na postupanje svih javnih tijela na svim nivoima vlasti, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba u svim oblastima. Pored toga, u članu 2. stav 2, te u članu 6. utvrđene su oblasti u kojima se Zakon primjenjuje, ali ove liste se navode kao primjeri, s obzirom na to da je jasno da ova lista nije konačna.

Zbog toga se zabrana diskriminacije primjenjuje na sve oblasti javnog i privatnog života u kojima postoje utvrđena prava. Zato će, prilikom razmatranja predmeta diskriminacije, sudovi morati utvrđivati da li postoji pravo, kako bi utvrdili da postoji različito

- Diskriminacija predstavlja poseban oblik nezakonitog postupanja
- Diskriminacija, kao oblik nezakonitog postupanja, ogleda se u različitom postupanju, po nekom zabranjenom osnovu u pristupu određenim pravima i slobodama
- Zakon o zabrani diskriminacije utvrđuje više oblika diskriminacije, od kojih svaki sadrži različite (dodatne) odrednice koje je potrebno utvrditi
- Bez postojanja utvrđivanja različitog postupanja po nekom stvarnom ili pretpostavljenom zabranjenom osnovu nema ni diskriminacije
- Analiza predmeta pokazuje da većina tužbenih zahtjeva nije argumentirana na način koji se bazira na potkrepljivanju elemenata diskriminacije
- Određeni oblici različitog postupanja mogu biti opravdani, ako je postupanje zasnovano na objektivnoj i razumnoj opravdanosti i/ili ako se odnosi na konkretne izuzetke iz člana 5. Zakona

postupanje u pristupu tim predmetima diskriminacije. Kod uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i mobinga, povreda prava je drugačije definirana, o čemu će biti riječi kod analize svakog od ovih oblika diskriminacije.

III.4. Oblici diskriminacije

Kao što je već naglašeno, Zakon o zabrani diskriminacije definira različite oblike različitog postupanja, odnosno različite oblike diskriminacije. Osnovna podjela je na „osnovne“ oblike (neposredna i posredna) diskriminacije, ostale oblike diskriminacije (uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, mobing, segregacija, izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i pomaganje drugima prilikom diskriminacije, poticanje na diskriminaciju), te viktimizaciju. Svaki od ovih oblika različitog postupanja bliže definira sadržinu različitog postupanja (koja je jedan od osnovnih elemenata pojma diskriminacije), koji su opisani u gornjem dijelu teksta. U nastavku će biti predstavljeni navedeni oblici diskriminacije u skladu s odredbama Zakona o zabrani diskriminacije zajedno sa podacima o njihovoj prisutnosti u analiziranom uzorku i s istaknutim pojavnim oblicima.

III.4.1. Neposredna diskriminacija i posredna diskriminacija

Zakonom o zabrani diskriminacije, u članu 3, izdvaja se neposredna i posredna diskriminacija, s obzirom na to da ovi oblici različitog postupanja imaju mnogo zajedničkih elemenata. I kod jednog i kod drugog oblika diskriminacije potrebno je utvrditi zabranjeni osnov, uporednu grupu (što nije slučaj kod drugih oblika diskriminacije). Posljedica se ogleda u dovođenju u nepovoljan položaj i, u pravilu, na ove oblike diskriminacije primjenjuju se odredbe člana 5, odnosno, pod Zakonom određenim uvjetima moguće je opravdati ovo različito postupanje. Osnovna razlika između ova dva oblika diskriminacije je način izvršenja radnje, odnosno propuštanja.

Kod neposredne diskriminacije potrebno je utvrditi:

- a) na koji način je izvršeno različito postupanje, odnosno propuštanje djelovanja
- b) karakteristiku, odnosno zabranjeni osnov zbog kojeg se dešava povreda prava
- c) stvarnu ili hipotetičku uporednu osobu ili grupe (komparator), koja je u istoj ili sličnoj situaciji
- d) nepovoljan položaj
- e) da li eventualno postoji opravdanje za takvu radnju

III.4.2. Različito djelovanje kod neposredne i posredne diskriminacije

Prema članu 3. stav 1. Zakona „Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje po osnovama određenim članom 2. ovog Zakona, odnosno svako djelovanje ili propuštanje djelovanja kada je neka osoba ili grupa osoba dovedena, ili je bila, ili bi mogla biti dovedena u nepovoljniji položaj, za razliku od neke druge osobe ili grupe osoba u sličnim situacijama.“

Neposrednu diskriminaciju je relativno jednostavno prepoznati, jer se, u pravilu, sastoji od različitog djelovanja ili propuštanja djelovanja prema određenoj grupi ili osobi. U praksi se djelovanje uglavnom sastojalo od otkaza ugovora o radu, onemogućavanja napredovanja, razrješenja, neimenovanja u komisije, odbijanja izdavanja taksi dozvole, uskraćivanja prava na korištenje vlastitog jezika, i slično. Sa druge strane, propuštanje djelovanja je rjeđe i odnosilo se na propuštanje općine da osigura prevoz za djecu jednog naselja, propuštanje zaključivanja ugovora o radu nakon provedene konkursne procedure, propuštanje donošenja mjera pristupačnosti škole bez arhitektonskih barijera, propuštanje osiguranja učešća asistenta koji bi bio prisutan za vrijeme redovne nastave, i slično.

Analiza predmeta pokazuje da neposredna diskriminacija (često nazivana i direktna diskriminacija) predstavlja najčešći oblik diskriminacije. Čak u 68% analiziranih predmeta (ukupno 100 predmeta) osobe su se žalile na neposrednu diskriminaciju, i to u oblasti rada i zapošljavanja u skoro 70% svih predmeta neposredne diskriminacije, te u oko 12% predmeta u oblasti obrazovanja, nauke i sporta. Od ukupno 100 predmeta

diskriminacije, u 31 predmetu tužbe su usvojene, 17 je odbijenih, a 44 odbačenih²⁸. U strukturi odbačenih tužbi nalazi se značajan broj neurednih tužbi, nepravovremenih tužbi, nedozvoljenih tužbi i tužbi u već presuđenim stvarima.

Za razliku od neposredne diskriminacije, kod koje je jednostavnije prepoznati zašto se dešava različito postupanje (neki od zabranjenih osnova), kod posredne diskriminacije osnov diskriminacije je teže prepoznati. Prema članu 3. stav 2. Zakona „Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa ima, ili bi imala učinak dovođenja neke osobe ili grupe osoba, u odnosu na osnove definirane u članu 2. stav 1. ovog Zakona, u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druge osobe. Statistički podaci ukazuju na to da se samo 3% svih odluka odnosilo na indirektnu diskriminaciju, tj. ukupno 5 predmeta.

Kod posredne diskriminacije potrebno je utvrditi:

- a) naizgled neutralnu odredbu, kriterij ili praksu
- b) karakteristiku, odnosno zabranjeni osnov zbog kojeg se dešava povreda prava
- c) stvarnu ili hipotetičku uporednu osobu ili grupe (komparator), koja je u istoj ili sličnoj situaciji
- d) nepovoljan položaj
- e) da li eventualno postoji opravdanje za takvu radnju

I dok neposredna diskriminacija nastaje kao posljedica radnje ili propuštanja, kod definiranja pojma posredne diskriminacije zakonodavac je stavio naglasak na efekt koji „naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa ima, ili bi imala”. To se dešavalo upravo zato što je posredna diskriminacija oblik različitog postupanja u kojem je zabranjeni osnov teško uočljiv, sve dok takva odredba, kriterij ili praksa ne stvori različit efekt na određenu grupu.

Vrlo često se kod dokazivanja „efekta“ koriste statistički dokazi, kako bi se pokazalo da takva, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, različito utiče

na različite grupe. Sudovi u nekoliko predmeta prihvataju podatke o nacionalnoj strukturi zaposlenika u određenim organima u postupcima dokazivanja diskriminacije. Korištenjem statističkih podataka u tim predmetima ukazivalo se na naizgled neutralne prakse djelovanja, koje su imale različit efekt na različite nacionalne grupe.

U jednom predmetu,²⁹ tužiteljica smatra da je u odnosu na nju izvršena posredna diskriminacija po osnovu spola, jer joj je onemogućeno napredovanje u poslu pod jednakim uvjetima. U ovom predmetu tužiteljica, policijska službenica, nije mogla da učestvuje u proceduri unapređenja, jer je policijski odbor utvrdio da tužiteljica nije imala efektivni rad u trajanju od 6 mjeseci u jednoj od prethodne tri kalendarske godine, radi čega nije mogla biti ocijenjena za tu godinu, pa samim tim, ni bodovana prema Zakonu o policijskim službenicima, zbog čega nije ispunjavala kriterije za unapređenje.

²⁸ U ostalim predmetima sud se oglašio nenadležnim, presuda je preinačena ili poništena i odbačena.

²⁹ Općinski sud u Tuzli, broj: 32 0 Rs 195153 14 Rs, od 22. decembra 2014. godine.

U ovom predmetu tužiteljica je argumentirala da naizgled neutralna odredba internog Pravilnika, koji onemogućuje ocjenjivanje policijskih službenika koji nemaju efektivni rad u trajanju od šest mjeseci u toku jedne kalendarske godine, ima efekt da onemogućava napredovanje žena, policijskih službenika, na osnovu spola, u odnosu na muškarce, policijske službenike. Posredno, različit efekt ovakvog pravila posebno utiče na osobe ženskog spola, s obzirom na to da žene statistički češće koriste porodijsko odsustvo.

III.4.3. Utvrđivanje zabranjenog osnova i uporedne grupe

Kod neposredne i posredne diskriminacije važno je utvrditi da se različito djelovanje, ili propuštanje djelovanja, dešava zbog određenog zabranjenog osnova (iz člana 2.) i u odnosu na stvarnu ili hipotetičku uporednu osobu ili grupe (komparator), koja je u istoj ili sličnoj situaciji.

Dakle, ako sud ne može da utvrdi uzročno-posljedičnu vezu između djelovanja ili propuštanja djelovanja i zabranjenog osnova, diskriminacija ne postoji.

Tužiteljica je smatrala da je njen radni odnos prestao zbog trudnoće.³⁰ Sud je utvrdio da je tužiteljica bila u radnom odnosu kod tuženog i da je u toku trajanja trudnoće njen radni odnos prestao. Međutim, tuženi je dokazao da je razlog prestanka radnog odnosa objektivna okolnost, a to je prestanak rada ugostiteljskog objekta koji je u vlasništvu tužene. Zbog prestanka rada ugostiteljskog objekta, radni odnos je prestao za sve zaposlenike tužene. Iz tog razloga, Sud je pravilno odbio tužiteljicu sa tužbenim zahtjevom.

U određenom broju predmeta tužitelji nisu eksplicitno navodili osnov zbog kojeg smatraju da su žrtve diskriminacije, ili su sudovi morali da, analizom činjeničnog stanja, utvrde o kojem se zabranjenom osnovu radi.

Općinski sud u Sarajevu³¹ zaključuje da tužitelj u tužbi tvrdi da je diskriminiran od tuženog i da je povrijeđeno njegovo pravo na jednako postupanje, jer je tuženi drugima odobravao obavljanje taksi djelatnosti, a tužitelju nije bilo dozvoljeno, i to bez valjanih razloga, zbog čega je drugima odobravano, a njemu nije. S obzirom na to da je u tužbi naveo da su odobrenja davana uglavnom Bošnjacima, iz toga proizilazi zaključak da tužitelj smatra da je diskriminiran po osnovu nacionalnog porijekla ili vjerske pripadnosti.

U ovom predmetu, Sud se susreo s izazovom utvrđivanja zabranjenog osnova, s obzirom na to da iz tužbe zabranjeni osnov nije bio jasan. Zbog toga, Sud je ispravno, na osnovu izjava i izvedenih dokaza, utvrdio zabranjeni osnov kao jedan od osnovnih elemenata za utvrđivanje diskriminacije.

Isto tako, Sud je dužan da utvrdi postojanje stvarne ili hipotetičke uporedne osobe ili grupe (komparatora), koja je u istoj ili sličnoj situaciji. Dakle, pored zabranjenog

---

³⁰ Vrhovni sud RS, broj: 80 0 Rs 044018 13 Rev, od 17. septembra 2014. godine.

³¹ Općinski sud u Sarajevu, broj: 65 0 P 317024 13 P, od 13. augusta 2014. godine.

osnova, Sud je dužan da utvrdi da se isti nepovoljan položaj, kao posljedica djelovanja ili propuštanje djelovanja, ne bi desio osobi ili grupi koja se nalazi u istoj ili sličnoj situaciji, a glavna razlika između njih je zabranjeni osnov. Kao u primjeru u gornjem dijelu teksta, Sud je utvrdio da različitog postupanja nije bilo, jer su zbog prestanka rada ugostiteljskog objekta radni odnosi svih zaposlenika prestali, te zbog toga nije ni bilo različitog postupanja. Kao i kod zabranjenog osnova, ako sud ne može da utvrdi odgovarajuću uporednu grupu, diskriminacija ne postoji.

Tužiteljica je podnijela tužbeni zahtjev kojim je tražila da se utvrdi da su je tuženi na osnovu imovine diskriminirali. Diskriminaciju vidi u činjenici da nije ostvarila pravo na novčanu naknadu za vrijeme nezaposlenosti zbog neizmirenih obaveznih poreza i doprinosa od strane poslodavca, dok su druge nezaposlene osobe, kojima je poslodavac izmirio obavezne poreze i doprinose, to pravo ostvarile. Općinski sud u Tuzli nalazi³² da tužiteljica nije dokazala da je od strane tuženih to pravo priznato bilo kojoj nezaposlenoj osobi kojoj poslodavac nije uplatio obavezne doprinose, štaviše, tužiteljica to nije niti tvrdila, a niti je osporavala navode tuženih da to nije učinjeno u odnosu ni na jednu nezaposlenu osobu za koju poslodavac nije uplatio obavezne doprinose.

U ovom predmetu Sud je pravilno utvrdio da tužiteljica nije bila u istoj situaciji kao nezaposlene osobe koje su ostvarile pravo na novčanu naknadu sa kojima se upoređuje, jer ona nije bila osigurana za slučaj nezaposlenosti, dok upoređivane osobe jesu.

U određenim okolnostima neće postojati uporedna osoba ili grupa koju će biti moguće konkretno identificirati. Zbog toga se u praksi pojavila potreba uspostave hipotetičkog komparatora. U jednom predmetu³³ Sud je utvrdio različito postupanje prema tužiteljici od strane tužene propuštanjem radnje da odluči o prijedlogu Upravnog vijeća vrtića o izboru i imenovanju tužene samo zato što je redovnica, časna sestra, i što nosi odoru svoga reda. Dakle, u ovom predmetu, Sud je prihvatio da je tužena dovedena u nepovoljniji položaj ne u odnosu na konkretnog protukandidata/kinju, već u odnosu na sve osobe koje nisu redovnice, časne sestre, ili ne pripadaju tom redu.

Pored toga, opće je prihvaćeno da, u slučaju različitog postupanja zbog trudnoće, nije potrebno utvrđivati komparatora. Različit tretman zbog trudnoće predstavlja diskriminaciju na osnovu spola, odnosno trudnoće.

Tužiteljica³⁴ je kod tuženog bila u radnom odnosu 4 godine i 6 mjeseci. Tokom tog perioda tužiteljica je sa poslodavcem zaključila sedam ugovora o radu na određeno vrijeme. Nakon što je tužiteljica otvorila bolovanje radi čuvanja trudnoće, o čemu je uredno dostavila doznake tuženom, tuženi nakon toga nije sa tužiteljicom produžio ugovor o radu na određeno vrijeme, dok je drugim zaposlenicama, koje nisu bile na trudničkom bolovanju, produžio ugovore o radu na određeno vrijeme.

---

³² Općinski sud u Tuzli, broj: 32 0 Rs 128675 12 Rs, od 7. jula 2014. godine.

³³ Općinski sud Livno, broj: 68 0 P 017561 11 P od 7. decembra 2011. godine.

³⁴ Općinski sud u Zenici, broj: 43 0 Rs 113133 14 Rs, od 22. januara 2016. godine.

Zbog toga Sud ispravno ne utvrđuje komparatora u navednom predmetu, već isključivo razmatra da li je tuženi dokazao neke druge objektivne razloge za propuštanje produživanja ugovora o radu na određeno vrijeme.

U pravilu, hipotetički komparator se koristi i kod diskriminacije osoba s invaliditetom kod ostvarivanja prava na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, na pristupačnost izgrađenom okruženju u: prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sisteme, kao i ostaloj opremi, prostorima i uslugama namijenjenim javnosti, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima.

U jednom predmetu³⁵ Sud utvrđuje da je tuženi, Zeničko-dobojski kanton, diskriminirao tužitelja tako što su povrijedili njegovo pravo na jednako postupanje u procesu obrazovanja, propustivši da u nastavno-obrazovnom procesu poduzmu zakonom određene mjere koje bi prvotuzitelju, kao osobi s invaliditetom, omogućile redovno školovanje, i to mjere pristupačnosti škole bez arhitektonskih barijera i osiguranje učešća asistenta, koji bi bio prisutan za vrijeme redovne nastave. U skladu s navedenim, proizilazi da je malodobni tužitelj diskriminiran u odnosu na ostale učenike u pogledu prava na pristup obrazovanju.

U ovom predmetu se Sud ispravno ne upušta u utvrđivanje „stvarnog“ komparatora, već tužitelja ispravno poredi sa svom drugom djecom koja nemaju invaliditet, ili istu vrstu invaliditeta.

III.4.4. Posljedica neposredne i posredne diskriminacije

Posljedica različitog postupanja kod neposredne diskriminacije je dovođenje u nepovoljan položaj. U biti, tu se radi o povredi određenog prava, odnosno slobode, u bilo kojoj oblasti života. U praksi se različit tretman ogledao u posljedicama, kao što je to otkaz ugovora o radu, onemogućavanje napredovanja, propuštanje imenovanja u komisije, pristup obrazovanju, propuštanje zaključivanja ugovora o radu nakon provedene konkursne procedure, propuštanje inkluzije djece s invaliditetom, i slično.

Tako je Općinski sud u Zenici³⁶ utvrdio da su tuženi diskriminirali tužitelja tako što su povrijedili njegovo pravo na jednako postupanje u procesu obrazovanja, propustivši da u nastavno-obrazovnom procesu poduzmu zakonom određene mjere koje bi prvotuzitelju, kao osobi sa posebnim potrebama, omogućile redovno školovanje, i to mjere pristupačnosti škole bez arhitektonskih barijera i osiguranje učešća asistenta, koji bi bio prisutan za vrijeme redovne nastave.

Diskriminacija može da se utvrdi samo ako je utvrđena obaveza postupanja ili određeno pravo.

U jednom predmetu³⁷ Sud je utvrdio da nije „tuženi tužitelja doveo u neravnopravan položaj u odnosu na osobe koje je primio u radni odnos, samim tim što nije raspisao oglas za popunu radnih mjesta, niti odgovorio na tužiteljeve zahtjeve“. U ovom

---

³⁵ Općinski sud u Zenici, broj: 43 0 P 077313 12 P, od 13. februara 2014. godine.

³⁶ Općinski sud u Zenici, broj: 43 0 P 077313 12 P, od 13. februara 2014. godine.

³⁷ Okružni sud u Trebinju, broj: 95 0 Rs 036846 15 Rsž, od 27. januara 2016. godine.

predmetu, Sud je utvrdio da tuženi nije imao obavezu da raspiše oglas za popunu radnog mjesta, te da, zbog toga, nije ni tužitelj mogao biti diskriminiran.

Istovremeno, moguće su situacije da će sud biti u mogućnosti da utvrdi postojanje povrede određenog prava, ali da neće biti u mogućnosti da utvrdi različito postupanje. U takvim situacijama bitno je da sud odbije tužitelje sa tužbenim zahtjevom u pogledu diskriminacije i utvrdi (samo) postojanje povrede prava.

Pravilno Kantonalni sud u Novom Travniku³⁸ cijeni kada potvrđuje da je prvostepeni sud pravilno utvrdio činjenično stanje, prema kojem su upravni postupci, koje je pokretao tuženi, trajali dugo i time je tuženom onemogućeno suđenje u razumnom roku prema članu 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Međutim, drugostepeni sud zaključuje da prvostepeni sud pogrešno primjenjuje Zakon o zabrani diskriminacije, kada utvrđuje da u postupcima tuženika u upravnim postupcima koji su trajali dugo, ima elementa diskriminacije. Kantonalni sud ispravno zaključuje da, u toku postupka, niti je tuženi isticao po kojem osnovu diskriminacije iz člana 2. je diskriminiran, niti je drugostepeni sud to mogao zaključiti iz provedenih dokaza.

U ovom predmetu, Sud je pravilno utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku, te je odbio tužitelja u pogledu zahtjeva za utvrđivanje diskriminacije, s obzirom na to da, u pogledu tog dijela tužbenog zahtjeva, nisu izvođeni dokazi.

III.4.5. Opravdanje neposrednog i posrednog različitog postupanja

U članu 5. Zakona o zabrani diskriminacije definirano je opće pravilo, pod kojim se različito postupanje može opravdati. Pored toga, definiran je i niz konkretnih primjera izuzetaka od primjene zabrane različitog postupanja. Iako se to Zakonom ne navodi eksplicitno, član 5. se treba primjenjivati samo na neposrednu i posrednu diskriminaciju, s obzirom na to da je teško zamisliti mogućnost opravdanja uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, mobinga, viktimizacije, i slično. Međutim, član 5. se neće primjenjivati ni na segregaciju kao posebnu vrstu posredne ili neposredne diskriminacije, ovisno o načinu izvršenja.

Zbog toga, prema Zakonu o zabrani diskriminacije, ali i prema praksi Ustavnog suda BiH, Evropskog suda za ljudska prava i Suda pravde Evropske unije, svako različito postupanje ne predstavlja diskriminaciju. Slično kao i u evropskom antidiskriminacijskom pravu, članom 5. Zakona o zabrani diskriminacije predviđeni su standardi općeg opravdanja različitog postupanja, te konkretni izuzeci. Zbog toga su sudovi dužni da, prilikom utvrđivanja neposredne i posredne diskriminacije, nakon utvrđivanja svih elemenata različitog postupanja, razmotre da li takvo različito postupanje može biti opravdano u skladu sa članom 5. Zakona.

Opće je pravilo za opravdanje neposrednog i posrednog različitog postupanja da se mjere i radnje neće smatrati diskriminacijskim, ako se njima ostvaruje legitiman cilj i ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja

---

³⁸ Kantonalni sud u Novom Travniku, broj: 51 0 P 069860 14 Gž, od 24. oktobra 2014. godine.

koji se nastoji realizirati. Sudovi su u nekoliko predmeta razmatrali pitanje razumnog opravdanja.

Sud, u ranije navedenom primjeru koji se odnosio na propuštanje produžavanja ugovora o radu na određeno vrijeme zbog trudnoće,³⁹ u obrazloženju presude navodi da je tuženi u ovom sporu trebao dokazati da tužiteljčina trudnoća nije razlog da joj se ne produži ugovor o radu, odnosno, bio je dužan da dokaže da je manji obim poslova razlog da se tužiteljci ne produži ugovor. Zatim je trebao dokazati razlog produženja ugovora o radu s drugim zaposlenicima, a kojima je produžio ugovore o radu. Sud je zaključio da tuženi svoju tvrdnju u pogledu obima poslova nije dokazao, te da nije dokazao razlog produženja ugovora o radu s drugim zaposlenicima, a kojima je produžio ugovore o radu.

U jednom predmetu,⁴⁰ tužitelji su preuzeti kao zaposlenici od tužene od strane entitetskih oružanih snaga. U trenutku preuzimanja nisu imali stečenu VSS, te im je, u skladu sa pravilima, tužena odredila niži čin nego što su imali u entitetskim oružanim snagama. Po sticanju VSS, tužitelji su od tužene zahtijevali da im se vrati viši čin, ekvivalentan činu koji su imali u entitetskim oružanim snagama, a tužena ih je odbila. Nakon toga, tužitelji su podnijeli tužbu zbog diskriminacije i kao uporednu grupu označili druge osobe koje su kao tuženi preuzeti u višem činu i koje su u trenutku preuzimanja imale stečenu VSS. Sud u ovom predmetu zaključuje da svako različito postupanje ne mora biti diskriminatorско ako navedena razlika ima objektivno i razumno opravdanje. Sud je posebno cijenio činjenice da su odluke tužene imale jasan cilj i jasne učinke, kroz date programe i reforme, kao posljedica obaveza BiH prema NATO programu Partnerstvo za mir. Zbog toga je Sud zaključio da se ne može smatrati da je prekršeno načelo jednakosti postupanja, te je odbio kao neosnovan zahtjev tužitelja.

Ipak, sudovi su dužni da sa posebnom pažnjom razmatraju i, samo u izuzetnim okolnostima, prihvataju opća opravdanja za različita postupanja. Iako u dosadašnjoj praksi nije bilo mnogo predmeta u kojima je razmatrano opravdanje za različito postupanje, kao moguće usmjerenje za buduće dileme koje će se dešavati u praksi, može predstavljati praksa Evropskog suda za ljudska prava i praksa Ustavnog suda BiH. Predmeti ovih sudova povodom diskriminacije su značajni, jer su standardi koji se primjenjuju povodom primjene zabrana diskriminacije iz člana 14. i Protokola broj 12. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i člana II/4, u velikoj mjeri uporedivi sa definicijama neposredne i posredne diskriminacije iz Zakona o zabrani diskriminacije.

U kontekstu Evropske konvencije o ljudskim pravima, Evropski sud za ljudska prava rjeđe prihvata različito postupanje koje se odnosi na ključna pitanja ličnog dostojanstva, kao što je diskriminacija na osnovu rasnog ili etničkog porijekla, stanovanja, privatnog i porodičnog života, a češće kada se ono odnosi na socijalnu politiku u širem smislu. Slično, Ustavni sud BiH prati praksu Evropskog suda, te zaključuje da „državni organi imaju određenu slobodu procjene kada odlučuju da li i u kojoj mjeri razlike u inače

---

³⁹ Općinski sud u Zenici, broj: 43 0 Rs 113133 14 Rs, od 22. januara 2016. godine.

⁴⁰ Sud BiH, broj: S1 3 P010770 12 P, od 30. maja 2014. godine.

sličnim situacijama opravdavaju različit tretman prema zakonu.⁴¹ Obim te slobode procjene varira u ovisnosti o okolnostima samog predmeta i pozadine tog predmeta, te se mora postići pravičan balans između općeg javnog interesa i prava pojedinca. Isto tako, Ustavni sud prihvata samo „krupne razloge“,⁴² kako bi se opravdalo različito

Zakon utvrđuje opće pravilo za opravdanje i listu izuzetaka koja uključuje:

- donošenje privremenih mjera
- stvarni i određujući uvjet u pogledu izbora zvanja
- izuzetke u pogledu zapošljavanja u vjerskim institucijama
- utvrđivanje maksimalne starosne dobi najprimjerenije za prekid radnog odnosa i određivanje starosne dobi kao uvjeta za odlazak u penziju
- izuzetke zasnovane na državljanstvu, koji su utvrđeni zakonom, izuzetke u pogledu razumnog prilagođavanja, uređivanju prava iz porodičnih zakona, te zaštitu interesa djece

tretiranje ljudi, naročito kada se radi o pravljenju razlika između etničkih i rasnih grupa.

Što se tiče konkretnih izuzetaka sadržanih u članu 5, sudovi su dužni da utvrde da li činjenično stanje predmeta odgovara nekom od nabrojanih izuzetaka. Konkretni izuzeci su: donošenje privremenih mjera, stvarni i određujući uvjet u pogledu izbora zvanja, izuzeci u pogledu zapošljavanja u vjerskim institucijama, utvrđivanje maksimalne starosne dobi najprimjerenije za prekid radnog odnosa i određivanje starosne dobi kao uvjeta za odlazak u penziju, izuzeci zasnovani na državljanstvu koji su utvrđeni zakonom, izuzeci u pogledu razumnog prilagođavanja, uređivanju prava iz porodičnih zakona, te zaštita interesa djece. Ovi izuzeci su, u pravilu, zasnovani na praksi Evropskog suda za ljudska prava i antidiskriminacijskim

direktivama EU i, u nedostatku odgovarajuće prakse u BiH, ova praksa i standardi bi mogli da usmjeravaju sudove u tumačenju primjenjivih standarda.

III.4.6. Ostali oblici diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije, pored neposredne i posredne diskriminacije, definiira i druge oblike diskriminacije u članu 4. (uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, mobing, segregacija, izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i pomaganje drugima prilikom diskriminacije, poticanje na diskriminaciju) i članu 18. (viktimizacija). Statistička analiza je pokazala da se do sada pred sudovima našlo 14% predmeta mobinga, 4% predmeta uznemiravanja i 3% predmeta segregacije, dok nije bilo predmeta seksualnog uznemiravanja. Samo 21% tužbenih zahtjeva u predmetima koji su se odnosili na mobing i 33% predmeta koji su se odnosili na uznemiravanje je usvojeno. Nešto je veći procent kod segregacije i iznosi 50%, ali treba imati u vidu da su tužbeni zahtjevi u pogledu segregacije podneseni u samo dva predmeta.

⁴¹ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP 369/10.

⁴² Predmet broj: U 38/02.

U jednom predmetu tužiteljica je smatrala da je tužitelj izvršio mobing radnjama koje su, između ostalog, uključivale stalno prebacivanje sa jednog na drugo radno mjesto u okviru klinike, neupućivanje na edukacije, stalne dežure, izjave koje su upućene njoj, ali i drugima o njoj, s ocjenama da ne zna da radi svoj posao, te da treba da napusti radno mjesto i ode sa klinike, da je luda i pred otkazom. Vještak je u svom nalazu navela da je tužiteljica bila izložena psihičkom zlostavljanju na poslu, neprijateljskoj i neetičkoj komunikaciji na radnom mjestu, koja je sistematično bila usmjerena od strane nadređenog prema njoj. Vještak dalje navodi u svom nalazu i mišljenju, da je tužiteljica bila izložena ponavljanim ponašanjima i aktivnostima na radnom mjestu, koji su za cilj imali degradiranje njenih radnih uvjeta, nanošenje štete njenom dostojanstvu, profesionalnom ugledu, zdravlju i kompromitiranju njene profesionalne budućnosti. Psihičko zlostavljanje je imalo svjesnu namjeru, da se tužiteljica prisili da napusti radnu sredinu. Psihičko zlostavljanje, odnosno ponovljena mobing ponašanja od strane nadređenog, trajali su kontinuirano na poslu u periodu od četiri godine, jednom sedmično, ili više puta u toku sedmice. Općinski sud u Tuzli⁴³ je u cijelosti prihvatio nalaz i mišljenje vještaka medicinske struke, jer je vještak, na osnovu medicinske dokumentacije, materijalnih dokaza u spisu, kao i cjelokupnog spisa, te pregleda (intervjua sa tužiteljicom), dao kvalifikaciju, odnosno procent umanjenja opće životne aktivnosti, a imajući u vidu i iskustvo vještaka u ovoj oblasti. Zbog toga je Sud utvrdio postojanje diskriminacije u vidu uznemiravanja i mobinga, jer je tuženi kontinuirano i u dužem vremenskom periodu vrijeđao, ponižavao i omalovažavao tužiteljicu, prijetio joj otkazom i dovodio tužiteljicu u nepovoljniji položaj u odnosu na ostale ljekare.

Ovi oblici diskriminacije su različiti u odnosu na neposrednu i posrednu diskriminaciju, jer po svojim definicijama sadrže različite elemente koji se moraju utvrditi. Kod uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i mobinga to se, prije svega, odnosi na posljedicu. Posljedica kod ovih oblika diskriminacije ne ogleda se u povredi prava ili sloboda, već u povredi digniteta, odnosno povredi ličnosti. Kod uznemiravanja, posljedica se ogleda u „povredi dostojanstva osobe, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”, a kod mobinga u radnjama „koje imaju ponižavajući efekt na žrtvu”. Zbog toga se, kod ovih oblika diskriminacije, ne dokazuje povreda prava, već se utvrđuje povreda dostojanstva, odnosno povreda ličnosti materijalnim dokazima, iskazima svjedoka i vještačenjem od strane ovlaštenog sudskog vještaka odgovarajuće struke. Materijalni dokazi i iskazi svjedoka se najčešće koriste da se utvrdi radnja, dok se vještačenje koristi za utvrđivanje posljedice.

Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje su dva veoma slična oblika diskriminacije, koji se razlikuju u osnovu. Dok se kod

Definicija uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja sadrži sljedeće elemente:

- verbalno, neverbalno i fizičko ponašanje, koje je neželjeno,
- zasnovano na nekom osnovu iz člana 2, ili je spolne prirode,
- predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja

⁴³ Općinski sud u Tuzli, broj: 32 0 Rs 179659 13 Rs, od 19. oktobra 2015. godine.

uznemiravanja utvrđuje postojanje nekog zabranjenog osnova iz člana 2, kod seksualnog uznemiravanja radi se o „ponašanju spolne prirode“. Naš zakonodavac se odlučio za ovo rješenje, sa namjerom da napravi razliku između uznemiravanja koje može biti i na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja. Razlika između ova dva oblika diskriminacije ogleda se u činjenici da se uznemiravanje na osnovu spola ogleda u ponašanju koje u pitanje dovodi društvene uloge osoba muškog i ženskog spola, dok se kod seksualnog uznemiravanja ponašanje dešava zbog bioloških razlika između osoba muškog i ženskog spola. Ponašanje se može sastojati od bilo kojeg oblika verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja, koje rezultira u već objašnjenjnoj posljedici. Poseban element ova dva oblika je element „neželjenosti“ takvog ponašanja, koji se mora utvrditi i razmotriti u svakom predmetu. U analiziranom uzorku nije bilo predmeta uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja.

Mobing je jedini oblik diskriminacije kod kojeg nije potrebno dokazivati postojanje zabranjenog osnova, ali je potrebno utvrditi:

- nefizičko ponašanje
- koje se dešava na radnom mjestu,
- koje je ponavljano i ima ponižavajući efekt na žrtvu,
- a koje rezultira u degradaciji radnih uvjeta ili profesionalnog statusa zaposlenog

Mobing, kao oblik diskriminacije, specifičan je po tome što, kod ovog oblika diskriminacije, nije potrebno dokazivati postojanje bilo kojeg zabranjenog osnova, ali je potrebno voditi računa da se mobing može desiti isključivo na radnom mjestu, te da je potrebno dokazivati vremenski kontinuitet radnji mobinga. Zbog činjenice da mobing rezultira sličnom posljedicom kao uznemiravanje po nekom zabranjenom osnovu i seksualno uznemiravanje, bitno je voditi računa o ovim posebnostima. Naprimjer, uznemiravanje na nekom zabranjenom osnovu će postojati i nakon jedne radnje (kao što su to uvrede, gestikulacije i druge radnje), bez obzira

gdje se dešavaju, dok su dodatni uvjeti da te iste radnje predstavljaju mobing kontinuitet i mjesto izvršenja koje mora biti radno mjesto. Ispravno je Općinski sud u Tešnju⁴⁴ utvrdio da se, kako tužiteljica nije izričito navela, niti je iz raspravljanja stranaka vidljiv osnov diskriminacije, radi o tužbi radi zaštite od mobinga, koji predstavlja poseban oblik diskriminacije.

Radnje koje čine element zakonske definicije mobinga odnose se na nefizičko ponašanje. Tako se u dosadašnjoj praksi radnja mobinga pojavljivala u vidu vrijeđanja, vike i galame, ponižavanja, neprimjerenog ponašanja, prijetnji otkazom, premještanje osoba u relativno kratkom vremenskom periodu na različita radna mjesta, i slično. Mobing kao oblik diskriminacije je evidentiran u 14% analiziranih predmeta, dok u uzorku ove Analize nije bilo presuda u kojima se tražilo utvrđivanje uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja. Analizom predmeta je pokazano da tužitelji u pravilu ne prave razliku između mobinga i uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, te sudovi,

⁴⁴ Općinski sud u Tešnju, broj: 39 0 Rs 044374 16 Rs, od 15. maja 2017. godine.

u pravilu, razmatraju zahtjeve u pogledu uznemiravanja i mobinga zajedno, ali vrlo često utvrđuju samo elemente mobinga.

Općinski sud u Tuzli⁴⁵ je utvrdio da je tuženi povrijedio pravo tužiteljice na jednako postupanje, u procesu zapošljavanja, rada i radnih uvjeta, uključujući napredovanje u službi i otpuštanja sa posla, stalno stručno usavršavanje, odnosno da je postojala diskriminacija u vidu uznemiravanja i mobinga, na način da je tuženi kontinuirano i u dužem vremenskom periodu vrijeđao, ponižavao i omalovažavao tužiteljicu, prijetio joj otkazom i dovodio tužiteljicu u nepovoljniji položaj u odnosu na ostale.

U ovom predmetu izvedeni dokazi koje je Sud prihvatio ukazuju na to da se radi o mobingu. Međutim, u samoj izreci, ali i u obrazloženju presude, Sud bez posebnog razloga navodi da je utvrđeno da je tuženi „povrijedio pravo tužiteljice na jednako postupanje“ i to „u procesu zapošljavanja, rada i radnih uvjeta, uključujući napredovanje u službi i otpuštanja sa posla, stalno stručno usavršavanje,“ s obzirom na to da to nisu elementi definicije mobinga. Statistički gledano, samo u 20% predmeta mobinga sudovi su usvajali tužbene zahtjeve u pogledu mobinga, što je niže u odnosu na druge oblike diskriminacije. Analiza odbijenih predmeta ukazuje na to da su sudovi u tim predmetima cijenili činjenicu da li ponašanje koje se kvalificira kao mobing, predstavlja dio redovnog obavljanja poslova od strane tuženih ili ne.

Općinski sud u Mostaru⁴⁶ je utvrdio da radnje tuženog ne predstavljaju takvo ponašanje koje se može definirati kao mobing, jer se radi o postupcima koji, po ocjeni Suda, u svojoj suštini predstavljaju odluke o rukovođenju firmom i odluke o organizaciji poslova i izvršavanju radnih zadataka zaposlenika, među koje ulaze i tužitelji, a da su zbog neisplicavanja plaća i drugih naknada, kao i određenja prekovremenog rada suprotno zakonu, predviđeni drugačiji načini zaštite. Donošenje opomene pred raskid ugovora o radu ne daje tužiteljima pravo na naknadu štete, iako je vještak utvrdio da je kod tužitelja opomena izazvala negativne emocije.

Segregacija, kao oblik diskriminacije, predstavlja djelo pravnog ili fizičkog razdvajanja po nekom od zabranjenih osnova. Za razliku od drugih oblika diskriminacije, segregacija se sastoji od razdvajanja grupa samo zbog njihovih karakteristika, te se zbog toga radi o specifičnom obliku diskriminacije. Obaveze BiH u pogledu rasne segregacije proizilaze iz Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, koja sadrži i obavezu sprečavanja, zabranjivanja i ukidanja svake prakse ove prirode. Evropski sud za ljudska prava predmete fizičkog razdvajanja podvodi pod pojam direktne i indirektno diskriminacije, kao što je to činio u predmetima Oršuš i drugi protiv Hrvatske ([GC], broj: 15766/03, od 16. marta 2010. godine), DH i drugi protiv Češke Republike ([GC], broj: 57325/00, od 13. novembra 2007.), Lavida i drugi protiv Grčke (broj: 7973/10, od 30. maja 2013.) i Sampanis i drugi protiv Grčke (broj: 32526/05, od 5. juna 2008. godine).

U BiH su pokrenuta dva postupka zbog segregacije, i to dva predmeta koja su se odnosila na fenomen *dvije škole pod jednim krovom*.

---

⁴⁵ Općinski sud u Tuzli, broj:320Rs17965913 Rs, od 19. oktobra2015. godine.

⁴⁶ Općinski sud u Mostaru, broj: 580Rs092256 11 Rs, od 10. septembra 2012.godine.

Imajući u vidu nesumnjivo utvrđeno činjenično stanje da se u školama na području Hercegovačko-neretvanskog kantona djeca upisuju ovisno o njihovoj etničkoj pripadnosti, pri čemu djeca povratnika Bošnjaka nemaju jednako pravo na obrazovanje kao i djeca hrvatske nacionalnosti, jer školu pohađaju u neuvjetnim prostorijama, dok djeca ostalih etničkih grupa, nastavu ne mogu pohađati na svom maternjem jeziku, i da prvotuzeni nije dokazao, niti pokušao dokazati legitiman cilj razdvajanja djece po etničkoj pripadnosti, Općinski sud u Mostaru⁴⁷ je primjenom odredbi Ustava BiH i Ustava FBiH, Evropske konvencije o ljudskim pravima i Konvencije o pravima djeteta, te na osnovu člana 12. stav 1. tačka a. i tačka b. Zakona o zabrani diskriminacije, utvrdio diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti.

Suprotno ovom stavu, Kantonalni sud u Novom Travniku⁴⁸ je, povodom istog fenomena u Srednjobosanskom kantonu, zaključio da mogućnost i postojanje dva nastavna plana i programa, na bosanskom i hrvatskom jeziku, sa zajedničkom jezgrom od 70%, nije u suprotnosti sa Konvencijom protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju. U tom smislu, Sud tumači da ove mjere ne predstavljaju diskriminaciju, jer Konvencija u članu 2. predviđa da se diskriminacijom neće smatrati „osnivanje ili održavanje posebnih odgojno-obrazovnih ustanova ili sistema zbog vjerskih ili jezičkih razloga“. Isto tako, ovaj Sud uzima u obzir da je Ustavni sud Bosne i Hercegovine, u predmetu broj: U26/13, od 26. marta 2015. godine, odlučio da zakoni, koji uređuju pitanje zajedničke jezgre, nisu u suprotnosti s Ustavom BiH. U obrazloženju ove presude, Kantonalni sud u Novom Travniku ne razmatra činjenice koje je Općinski sud u Mostaru cijenio kao dokaze o postojanju segregacije. To se, prije svega, odnosi na sve one mjere i radnje administrativnog i fizičkog razdvajanja djece na osnovu pripadnosti etničkoj grupi, za koje se čini da su bile presudne Sudu u Mostaru kada je utvrdio postojanje segregacije. Obje presude su potvrđene od strane Vrhovnog suda FBiH,⁴⁹ te je apelacija u predmetu vođenom pred sudom u Mostaru predmetu odbijena kao neosnovana od strane Ustavnog suda BiH⁵⁰.

III.5. Primjena određenih proceduralnih pravila u predmetima diskriminacije

Zaštita od diskriminacije zauzima ključno mjesto u svim međunarodnim ugovorima u oblasti ljudskih prava, kao što je to Konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodni pakt Ujedinjenih nacija o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt Ujedinjenih nacija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.⁵¹

---

⁴⁷ Općinski sud u Mostaru, broj: 58 0 Ps 085653 11 Ps, od 27. aprila 2012. godine.

⁴⁸ Kantonalni sud u Novom Travniku, broj: 51 0 P 054522 15 Gž 3, od 30. decembra 2015. godine.

⁴⁹ Vrhovni sud FBiH, broj: 58 0 Ps 085653 13 Rev, od 29. augusta 2014. godine.

⁵⁰ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP 4348/14, od 15. juna 2017. godine.

⁵¹ Za detaljan pregled međunarodnih konvencija, pogledati Aneks I

Ako se uzme u obzir značaj efikasne zaštite od diskriminacije i potreba osiguravanja poštivanja najviših standarda ljudskih prava koje proizilaze iz Ustava BiH, donošenjem Zakona o zabrani diskriminacije uređena su posebna proceduralna pravila, koja se primjenjuju samo za predmete diskriminacije. Pored toga, diskriminacija se, u pravilu, ne pojavljuje otvoreno, te je u većini slučajeva teško dokaziva. To je slučaj sa svim oblicima diskriminacije, a posebno sa posrednom diskriminacijom, kod koje različito postupanje po nekom zabranjenom osnovu po samoj definiciji nije lako uočljivo. Zakonom o zabrani diskriminacije u poglavlju V definiše se niz proceduralnih pravila koja su donesena sa ciljem da se na što efikasniji način ispituju svi navodi u pogledu diskriminacije. Oni su bazirani na praksi Evropskog suda za ljudska prava, te na direktivama Evropske unije, koje predviđaju potrebu uspostave efikasne zaštite od diskriminacije. U skladu s ovim Zakonom, zaštita se može ostvariti kroz redovne postupke, ali i kroz poseban postupak koji se vodi u skladu sa pravilima iz ovog Zakona.

Dosljedna primjena ovih pravila u postupcima za zaštitu od diskriminacije je ključni aspekt osiguravanja efikasne zaštite od diskriminacije. Zbog toga će u ovom dijelu biti razmotreno postupanje sudova u predmetima diskriminacije u pogledu primjene ovih standarda.

III.5.1. Odlučivanje o svim tužbenim zahtjevima

Zakonom o zabrani diskriminacije u članu 12. uređuje se zaštita od diskriminacije kroz posebne antidiskriminacijske tužbe, u kojima je moguće istaknuti četiri tužbena zahtjeva, i to: u pogledu utvrđivanja diskriminacije (deklaratorni antidiskriminacijski zahtjev), zabrane (prohibitivni zahtjev) ili otklanjanja diskriminacije (restitutivni zahtjev), utvrđivanja i naknade štete, te objavu presude (publikacijski zahtjev).

Istim članom previđa se mogućnost kumulacije više tužbenih zahtjeva u jednoj tužbi. U većini utvrđujućih presuda, sudovi su razmatrali tužbe sa kumuliranim tužbenim zahtjevima.

Tako, u jednom predmetu, Općinski sud u Tuzli⁵² razmatra tužbu sa kumulacijom svih predviđenih tužbenih zahtjeva i zaključuje:

„Utvrdjuje se da je tuženi povrijedio pravo tužiteljice na jednako postupanje, u procesu zapošljavanja, rada i radnih uvjeta, uključujući napredovanje u službi i otpuštanje sa posla, stalno stručno usavršavanje,

Zabranjuje se tuženom da dalje poduzima radnje kojima se krši, ili može da se krši tužiteljičino pravo na jednako postupanje u procesu rada i radnih uvjeta, uključujući napredovanje u službi i stalno stručno usavršavanje, te se

Obavezuje tuženi da poduzme neophodne, zakonom predviđene korake, sa ciljem da prestane sa daljnjim kršenjem prava tužiteljice na jednako postupanje, te da tužiteljici omogući nesmetano obavljanje poslova po osnovu Ugovora o radu,

Obavezuje se tuženi da tužiteljici, na ime naknade nematerijalne štete isplati iznos od ukupno 13.910,00 KM, i to:

---

⁵² Općinski sud u Tuzli, broj: 320Rs17965913 Rs, od 19. oktobra 2015. godine.

iznos od 6.500,00 KM za pretrpljene duševne bolove zbog umanjena životne aktivnosti, iznos od 3.600,00 KM za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda i časti, iznos od 3.810,00 KM za pretrpljeni strah, sve sa zakonskom zateznom kamatom, počevši od dana podnošenja tužbe pa do isplate, a sve u roku od 15 dana od dana donošenja presude.

Obavezuje se tuženi da nadoknadi troškove parničnog postupka u iznosu od 2.820,00 KM, a sve u roku od 15 dana od dana donošenja presude, pod prijetnjom prinudnog izvršenja.“

U skladu sa članom 17. stav 2. tužbeni zahtjev u pogledu naknade štete nije moguće istaknuti u slučaju podnošenja kolektivnih tužbi. Ipak, u skladu sa zakonima o parničnom postupku FBiH⁵³ i RS,⁵⁴ predviđena je mogućnost fizičkih i pravnih osoba da se u posebnim parnicama za naknadu štete pozivaju na pravno utvrđenje iz presude kojom su bili prihvaćeni zahtjevi iz kolektivnih tužbi. Zakonima je propisana obaveza sudova da prihvate utvrđenja iz presuda povodom kolektivnih tužbi. Slične odredbe nisu predviđene Zakonom o parničnom postupku Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 8/09, 52/10 i 27/14) i Zakonom o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 36/04, 84/07, 58/13 i 94/16).

III.5.2. Rokovi

U skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije utvrđen je objektivni rok od pet godina i subjektivni rok od tri godine za tužbe zbog diskriminacije. Ovi rokovi su prekluzivni i protekom tih rokova tužitelji gube pravo na podnošenje tužbe.

Sudovi su, u pravilu, ispravno odlučivali u pogledu računanja rokova kod odlučivanja u pogledu pravovremenosti tužbi.

Općinski sud u Sarajevu⁵⁵ ispravno je zaključio da, s obzirom na to da je u julu 2012. godine, kad je tužitelj po vlastitoj izjavi prestao sa radom, završen i svaki kontakt između parničnih stranaka, te je do podnošenja tužbe 17. novembra 2014. godine proteklo više od dvije godine, pa je, u smislu člana 13. stav 4. Zakona o zabrani diskriminacije, njegova tužba nepravovremena, jer je proteklo duže od godinu dana objektivnog roka⁵⁶ za podnošenje ove tužbe. Prema tome, ova tužba je nepravovremena, zbog čega je, na osnovu člana 67. stav 1. tačka 2. ZPP-a, odbačena.

Izuzetak predstavljaju predmeti kontinuirane i sistemske diskriminacije. Zakonom se predviđa da se kod kontinuirane diskriminacije rok računa od dana posljednje učinjene radnje, dok se rokovi ne računaju u slučajevima sistemske diskriminacije⁵⁷.

---

⁵³ Član 453c, Zakon o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“, broj: 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15).

⁵⁴ Član 453v, Zakon o parničnom postupku („Službeni glasnik RS“, broj: 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - odluka US, 45/2009 - odluka US, 49/2009 i 61/2013).

⁵⁵ Općinski sud u Sarajevu, broj: 65 0 Rs 470282 14 Rs, od 20. novembra 2015. godine.

⁵⁶ Prvobitna verzija Zakona je predviđala subjektivni rok od tri mjeseca i objektivni od godinu dana.

⁵⁷ Sistemska diskriminacija je takva vrsta diskriminacije koja se ne tiče odluke u individualnom slučaju, već pogađa veći broj lica kroz duži vremenski period zbog određene generalne politike države iskazane kroz njeno zakonodavstvo, javnu politiku ili dugotrajnu praksu.

Pitanje rokova u Zakonu bilo je predmet izmjena i dopuna, s obzirom na to da su oni smatrani restriktivnim za ostvarivanje efikasne zaštite od diskriminacije.

Prije izmjena i dopuna Zakona i eksplicitnog definiranja rokova kod kontinuirane i sistemske diskriminacije, u praksi su se sudovi u nekoliko predmeta susretali sa dilemama u pogledu tužbenih zahtjeva, koji su se odnosili na prakse koje su postojale duži vremenski period, a koji su se odnosili na diskriminaciju.

Tako je Vrhovni sud FBiH⁵⁸ u predmetu koji se ticao fenomena *dvije škole pod jednim krovom* zaključio da ne prihvata pravni zaključak drugostepenog suda da je predmetna tužba nepravovremena, jer se u konkretnom slučaju radi o sistemske diskriminaciji, koja se, po samoj svojoj prirodi, proteže kroz vrijeme – kontinuirano, pa se ne bi moglo prihvatiti računanje rokova za podnošenje tužbe na način kako to obrazlaže drugostepeni sud u svom rješenju. Razlog za to je činjenica što je u konkretnom slučaju utvrđeno da se djeca i poslije upisa u školu tokom cijele godine razdvajaju po etničkoj pripadnosti i nacionalnom porijeklu, da koriste različite nastavne planove i programe, da imaju drugačije uvjete u prostorima u kojima borave... Sud takođe zaključuje da, iako Zakon o zabrani diskriminacije nije propisao način računanja rokova, čija se specifičnost ogleda u kontinuitetu njenog trajanja kao u konkretnom slučaju, pa imajući u vidu da je i na dan podnošenja predmetne tužbe prema učenicima postupala na način opisan u gornjem dijelu teksta, te se rok treba računati od posljednje radnje koja predstavlja diskriminaciju, bez obzira na to kada je započeta. Dakle, tužba je pravovremeno podnesena, jer se sistemska diskriminacija učenika od strane tuženih proteže kroz vrijeme (tuženi čine povrede kontinuirano), pa je neprihvatljivo stanovište drugostepenog suda da su protekli rokovi člana 13. stav 4. navedenog Zakona.

Ovaj stav je potvrđen od strane Ustavnog suda BiH⁵⁹ povodom apelacije u ovom predmetu, u kojem je apelant tvrdio da je odluka o roku proizvoljna, odnosno da je odluka Vrhovnog suda FBiH da odbije „prigovor nepravovremenosti tužbe, jer tvrdi da je tužba podnesena izvan rokova predviđenih članom 13. stav 4. Zakona o zabrani diskriminacije” i da predstavlja povredu prava na pravično suđenje. Ustavni sud BiH nije utvrdio nikakvu proizvoljnost u odluci Vrhovnog suda povodom odluke o pravovremenosti tužbe, uzevši u obzir „sadržaj navedene odredbe i dovodeći je u kontekst činjeničnog utvrđenja redovnih sudova, iz kojeg, zapravo, proizilazi da se diskriminacija događa i na dan podnošenja tužbe.”⁶⁰ Pored toga, Ustavni sud BiH je naročito cijenio činjenicu da je „zakonodavac u izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“ broj: 66/16) eksplicitno regulirao u članu 13. stav 4. da se kod kontinuirane diskriminacije rok računa od dana posljednje učinjene radnje, a da se rokovi u slučaju sistemske diskriminacije ne računaju.”⁶¹

Dakle, sudovi će u svakom predmetu biti u obavezi da cijene da li se radi o diskriminaciji koja ima elemente kontinuirane ili sistemske diskriminacije, prije nego što odluče o pitanju rokova. U nedostatku zakonske definicije šta treba smatrati kontinuiranom,

---

⁵⁸ Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 58 0 Ps 085653 13 Rev, od 29. augusta 2014. godine.

⁵⁹ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP 4348/14, od 15. juna 2017. godine.

⁶⁰ Ibid., paragraf 35.

⁶¹ Ibid.

odnosno sistemskom diskriminacijom, ovi stavovi Vrhovnog suda FBiH i Ustavnog suda BiH mogu da posluže kao smjernice u tom pogledu. Zanimljivo je primijetiti da su se redovni sudovi i prije donošenja izmjena i dopuna Zakona vodili ovim stavom u pogledu računanja rokova kod kontinuirane diskriminacije, kao što je to slučaj Kantonalnog suda u Mostaru.⁶²

Zakonom je predviđeno (član 13. stav 2) da je revizija uvijek dopuštena, te je u stavu 4. istog člana propisano da je rok za podnošenje zahtjeva za reviziju tri mjeseca od dana uručenja drugostepene presude. Dakle, kod predmeta diskriminacije (uključujući i predmete koji se tiču mobinga) ne primjenjuju se drugi uvjeti iz zakona o parničnom postupku kao što je vrijednost spora.

III.5.3. Teret dokazivanja

Pitanje preraspodjele tereta dokazivanja predstavlja jednu od najvećih novina u pogledu postupaka koji se vode u predmetima pokrenutim zbog diskriminacije. Zakonodavac se opredijelio za uvođenje ovog pravila iz više razloga. Prvi je pretpostavka da su žrtve diskriminacije slabije strane u postupku, te da bi zbog toga opća načela parničnog postupka u pogledu tereta dokazivanja onemogućavala efikasnu zaštitu od diskriminacije. Sljedeći razlog je činjenica da kao slabije stranke, žrtve diskriminacije

U pravnoj teoriji može se praviti razlika između *subjektivnog* i *objektivnog* tereta dokazivanja. Subjektivni teret dokazivanja daje odgovor na pitanje ko prikuplja procesnu građu u parnici (stranke, sud ili i strane i sud zajedno). Prema opštim pravilima parničnog postupka u BiH prikupljanje procesne građe je isključivo na strankama. Objektivni teret dokazivanja odgovara na pitanje ko snosi posljedice nedokazanosti određene činjenice. Prema opštim pravilima parničnog postupka, tužitelj dokazuje one činjenice koje vode zasnivanju određenog prava a tuženi one činjenice koje to pravo negiraju.

u pravilu imaju otežan pristup informacijama, te se teret dokazivanja posmatra kao način osiguravanja procesne jednakosti stranaka.

Konačno, uređivanje preraspoređenog tereta dokazivanja je predstavljalo nespornu obavezu Bosne i Hercegovine u pogledu usklađivanja domaćeg zakonodavstva s antidiskriminacijskim direktivama EU, ali i s obavezama iz Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropski sud za ljudska prava je u više predmeta u pogledu diskriminacije primjenjivao pravilo preraspodjele tereta dokazivanja te je, u pogledu tvrdnji koje su „potkrijepljene dokazima,”⁶³ ili one iz kojih se može „pretpostaviti”⁶⁴ da je došlo do diskriminacije, preraspoređivao teret dokazivanja na tuženu stranu. Sličan stav je zauzimao i Ustavni sud BiH kada je razmatrao presude koje su donosili

⁶² Kantonalni sud u Mostaru, broj: 58 0 P 096359 12 Gž, od 10. septembra 2014. godine.

⁶³ Nachova protiv Bugarske, presuda izrečena 2005. godine.

⁶⁴ D. H. i drugi protiv Češke Republike, presuda izrečena 2007. godine.

sudovi u pogledu diskriminacije prije donošenja Zakona o zabrani diskriminacije. U predmetima u kojima su redovni sudovi propuštali da preraspodijele teret dokazivanja, Ustavni sud BiH⁶⁵ je utvrđivao povredu prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Opće pravilo o teretu dokazivanja iz člana 15. stav 1. predviđa da je tužitelj dužan da dokaže vjerovatnost svojih tvrdnji u pogledu diskriminacije, dok je tuženi dužan da priloži dokaze kojima bi dokazao da je postupao objektivno, a ne diskriminatorno.

Dakle, sudovi se trebaju, prije odlučivanja o tome koje će pravilo u pogledu tereta dokazivanja primijeniti (ono iz Zakona o zabrani diskriminacije ili Zakona o parničnom postupku), bazirati na ubjeđenju o vjerovatnosti različitog postupanja. Bez obzira na označeni pravni osnov tužbe i navedenih tužbenih zahtjeva, ako u postupku nisu izvedeni dokazi koji ukazuju na vjerovatnost postojanja diskriminacije, sudovi trebaju primijeniti odredbe Zakona o parničnom postupku.

U jednom predmetu tužitelj je smatrao da je žrtva diskriminacije jer njegov radni odnos, koji je kontinuirano zasnivan na određeno vrijeme, nakon dvije godine nije prerastao u radni odnos na neodređeno vrijeme, kako je postupljeno kod velikog broja zaposlenika. Sud BiH⁶⁶ u ovom predmetu zaključuje da ukupan broj primljenih osoba na rad i zaključenih ugovora o radu na neodređeno vrijeme, ne predstavlja referentnu grupu, jer ne potvrđuje postojanje iste činjenične i prave situacije u kojoj se nalazi i tužitelj u pogledu stručne spreme, uvjeta za zasnivanje radnog odnosa, ranijeg zaposlenja u entitetskoj službi, itd. Na ovaj način tužitelj nije učinio vjerovratnim postojanje konkretiziranog nejednakog postupanja da bi se moglo raspravljati o tužbenom zahtjevu i primijeniti princip o teretu dokazivanja, propisan članom 15. Zakona o zabrani diskriminacije.

Dakle, Sud je u ovom predmetu utvrdio da tužitelj nije svoje navode učinio vjerovratnim, te je svoju odluku donio u skladu s općim pravilima parničnog postupka, prema kojima su stranke dužne iznijeti sve činjenice na kojima zasnivaju svoje zahtjeve i izvoditi dokaze kojima se utvrđuju te činjenice. Ovakav stav potvrđuje i Vrhovni sud FBiH⁶⁷ kada prihvata stav redovnog suda da se teret dokazivanja treba preraspodijeliti tek nakon što tužiteljica ukaže na postojanje određenih činjenica na kojima se može utemeljiti presumpcija o postojanju neposredne ili posredne diskriminacije na koji način je došlo do povrede jednakog postupanja.

Tako je, naprimjer, razmatrajući pravilo tereta dokazivanja, Okružni sud u Banjoj Luci,⁶⁸ u predmetu koji se odnosio na prava djece da pohađaju nastavu na maternjem, bosanskom jeziku, i da izučavaju tzv. nacionalnu grupu predmeta, i navoda o diskriminaciji djece i roditelja po osnovu etničke pripadnosti, maternjeg jezika i pisma našao da: „...tužitelj, u

---

⁶⁵ Vidjeti, naprimjer, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP 1093/07.

⁶⁶ Sud Bosne i Hercegovine, broj: 3P011365 14, od 16. septembra 2014. godine.

⁶⁷ Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 45 0 P 021035 13 Rev, od 8. maja 2014. godine.

⁶⁸ Okružni sud u Banjoj Luci, broj: 71 0 P 184192 16 Gž, od 24. marta 2017. godine.

postupku za zaštitu od diskriminacije, nije dužan u potpunosti dokazati diskriminaciju, nego je dovoljno da dokaže postojanje pretpostavke diskriminacije, nakon čega tuženi mora da dokaže da nije diskriminirao tužioca u konkretnom slučaju. Prema shvatanju prvostepenog suda, tužitelji, kao osobe koje tvrde da su diskriminirane, da bi uspješno prebacili teret dokazivanja na tuženu, trebali su dokazati da su, na osnovu svojih karakteristika, koje predstavlja zabranjenu osnovu diskriminacije, što u konkretnom slučaju predstavlja njihova etnička i jezička pripadnost, drugačije tretirani od drugih osoba, komparatora u analognoj situaciji. U datoj situaciji, tužitelji su tvrdili da su djeca bošnjačke nacionalnosti, učenici i njihovi roditelji, diskriminirani u pogledu prava na obrazovanje i prava na održiv povratak i da su stavljeni u nepovoljniji položaj u odnosu na djecu srpske nacionalnosti i njihove roditelje, jer da im je onemogućeno održavanje nastave na njihovom jeziku i latiničnom pismu, kao i neuvođenje nacionalne grupe predmeta. Prema tome, tužitelji su u predmetnoj parnici bili u obavezi da dokažu, odnosno da učine vjerovatnim, da je do diskriminacije došlo, odnosno, da u skladu sa Zakonom navedenim u gornjem dijelu teksta, potkrijepe navode o tome, da je zabrana diskriminacije prekršena. U slučaju da su tužitelji učinili vjerovatnim da su postupanjem tužene diskriminirani na način naveden naprijed u tekstu, teret dokazivanja bi bio prebačen na suprotnu, tj. tuženu stranu, koja bi bila u obavezi da dokaže, da njenim postupanjem tužitelji nisu bili diskriminirani.⁶⁹

Slično je i u onim situacijama kada sudovi, nakon sagledavanja svih dokaza, utvrde povredu prava, ali ne i diskriminaciju.

U jednom predmetu tužitelj je smatrao da je maloljetnik, koji je izostao ¼ nastave u toku jedne školske godine zbog zdravstvenih razloga (puknuće slijepog crijeva i tumor) i zbog toga ostao neocijenjen, diskriminiran od strane škole zbog svog invaliditeta. Prvostepeni sud je odbio tužitelja sa tužbenim zahtjevom u pogledu diskriminacije. Kantonalni sud u Sarajevu⁷⁰ je preinačio presudu, te je utvrdio povredu prava iz oblasti obrazovanja (ali ne i diskriminaciju), te je naložio tuženom da osigura nastavak školovanja za maloljetnika. Kantonalni sud je potvrdio stav prvostepenog suda da primijeni odredbe Zakona o parničnom postupku u pogledu tereta dokazivanja, jer je našao da prvostepeni sud nije utvrdio postojanje diskriminacije. Iz tih razloga je Kantonalni sud odbio navode žalbe, kojima se smatra da je prvostepeni sud trebao primijeniti član 15. Zakona o zabrani diskriminacije, jer tužitelj, u smislu člana 123. stav 1. ZPP-a, nije dokazao da je bio izložen bilo kojem obliku diskriminacije iz člana 3. Zakona o zabrani diskriminacije.

Analizom dosadašnje prakse u pogledu Zakona o zabrani diskriminacije ukazuje se na to da su sudovi u određenom broju slučajeva propuštali da, u obrazloženju svojih odluka, rasprave pitanje tereta dokazivanja ili su primjenjivali pravilo o teretu dokazivanja iz zakona o parničnim postupcima. Ova okolnost je svakako posljedica činjenica da je preraspodjela tereta dokazivanja novina u pravnom sistemu BiH i da se veliki broj sudija u analiziranim predmetima prvi put susreo sa ovim institutom postupajući u ovim predmetima.

---

⁶⁹ Za sličnu argumentaciju pogledati presudu Okružnog suda u Banjoj Luci, broj: 73 0 P 018311 16 GŽ 3, od 9. novembra 2016. godine, potvrđenu presudom Vrhovnog suda Republike Srpske, broj: 73 0 P 018311 17 Rev, od 27. aprila 2017. godine.

⁷⁰ Kantonalni sud u Sarajevu, broj: 65 P 160669 13 Gž 02, od 29. augusta 2013. godine.

Općinski sud Bugojno⁷¹ je u jednom predmetu tužbeni zahtjev tužitelja u cijelosti odbio kao neosnovan, s obzirom na to da tužitelj tokom postupka nije dokazao postojanje diskriminacije prema tužitelju, a što je tužitelj bio dužan dokazati primjenom pravila tereta dokazivanja iz člana 126. Zakona o parničnom postupku.

Sa druge strane, u nekoliko predmeta sudovi su na pravilan način primjenjivali ovu odredbu i preraspoređivali teret dokazivanja.

U jednom predmetu Općinski sud u Sarajevu⁷² zaključio je da, prema odredbi člana 15. Zakona o zabrani diskriminacije, tužitelj nije dužan dokazati diskriminaciju sa stepenom sigurnosti, već je dovoljno da učini vjerovatnim da je do diskriminacije došlo, a tuženi je dužan dokazivati da nije prekršio princip jednakog postupanja ili zabrane diskriminacije u predmetu rasprave. Ako tuženi sa stepenom sigurnosti ne dokaže da diskriminacije nema, Sud je dužan utvrditi da je pravo na jednako postupanje povrijeđeno („*in dubio pro discriminatione*“). Standard vjerovatnosti, koji je tužitelj dužan dokazati, podrazumijeva dokazanost činjenice da je došlo do njegovog stavljanja u nepovoljniji položaj, te da bi bilo moguće da je do toga došlo zbog direktne ili indirektno diskriminacije. Znači, vjerovatnost postoji ukoliko se u sudskom postupku odluka o postojanju diskriminacije čini izglednijom od odluke da diskriminacije nije bilo, a ti izgledi se zasnivaju na dokazima na kojima se temelji postojanje vjerovatnosti da je došlo do diskriminacije. U konkretnom slučaju, Sud je, na osnovu izjava svjedoka, te materijalnih dokaza, utvrdio da je tužitelj dokazao vjerovatnost da je stavljan u nepovoljniji položaj zbog svoje nacionalne i etničke pripadnosti, dok, nasuprot tome, tuženi nije dokazao da diskriminacije nije bilo.

U ranije citiranom predmetu, koji se odnosio na propuštanje produžavanja ugovora o radu na određeno vrijeme zbog trudnoće, Sud, u obrazloženju presude nakon preraspodjele tereta dokazivanja, navodi koje bi razloge prihvatio kao objektivne.

U tom slučaju, Općinski sud u Zenici⁷³ zaključuje da, imajući na umu sve prethodno rečeno, tuženi je u ovom sporu trebao dokazati da tužiteljčina trudnoća nije razlog da joj ne produži ugovor o radu i da na njemu nema krivnje, odnosno bio je dužan da dokaže da je manji obim poslova razlog da se tužiteljici ne produži ugovor, a kako to tuženi tvrdi. Zatim je trebao dokazati razlog produženja ugovora o radu s drugim zaposlenicima, a kojima je produžio ugovore o radu. Tuženi svoju tvrdnju u pogledu obima poslova nije dokazao, nego, štaviše, iz dokaza koji je tužiteljica provela, proizilazi da je povećan obim posla kod tužitelja u periodu kada tužiteljici nije produžen ugovor o radu.

Pored općeg pravila, Zakonom se predviđa mogućnost korištenja statističkih podataka,⁷⁴ pretpostavka preraspoređenog tereta dokazivanja kod propuštanja razumnog prilagođavanja,⁷⁵ te mogućnost situacijskog testiranja, sa ciljem neposredne provjere primjene pravila o zabrani diskriminacije.⁷⁶

---

⁷¹ Općinski sud Bugojno, broj: 46 0 P 027282 14 P 2, od 3. aprila 2015. godine.

⁷² Općinski sud u Sarajevu, broj: 65 0 Rs 361153 13 Rs, od 13. maja 2015. godine.

⁷³ Općinski sud u Zenici, broj: 43 0 Rs 113133 14 Rs, od 22. januara 2016. godine.

⁷⁴ Član 15. stav 2.

⁷⁵ Član 15. stav 3.

⁷⁶ Član 15. stavovi od 4. do 7.

Kao što je već naglašeno, sudovi su u nekoliko predmeta prihvatili podatke o nacionalnoj strukturi zaposlenika u određenim organima u postupcima dokazivanja diskriminacije kod dokazivanja praksi zapošljavanja.

U jednom od tih predmeta, Općinski sud u Livnu⁷⁷ prihvatio je statističke dokaze i utvrđivao vjerovatnost različitog postupanja, te preraspoređivao teret dokaza na tuženog. Tužitelj je podnio materijalne dokaze kojima je Sudu učinio vjerojatnim da je došlo do diskriminacije po osnovu etničke pripadnosti u procesu zapošljavanja, iz kojih nesporno proizlazi da je u Minstarstvu unutrašnjih poslova Kantona 10, Odsjek upravnih poslova Drvar i Bosansko Grahovo, 75% zaposlenih hrvatske nacionalnosti, i 25% zaposlenih je srpske nacionalnosti, a imajući u vidu da je prema Popisu stanovništva iz 1991. godine, 95% stanovništva bilo srpske nacionalnosti, proizilazi da je tužitelj prilikom zapošljavanja stavljan u nepovoljniji položaj prilikom izbora kandidata po javnom oglasu, konkretno osobe koja je hrvatske nacionalnosti. Kako tuženik, u konkretnom slučaju, nije ponudio dokaze da je MUP, kao organ državne službe, prilikom odlučivanja o prijemu novih namještenika u radni odnos vodio računa o tome da se prijemom osigura proporcionalna zastupljenost konstitutivnih naroda, to je udovoljeno tužbenom zahtjevu pod stavkom I. (postavljenom u skladu sa članom 12. stav 1. tačka a) Zakona o zabrani diskriminacije) kao utemeljenom.

III.5.4. Uloga Institucije ombudsmana u sudskim postupcima u predmetima diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije definiše Instituciju ombudsmana kao centralnu instituciju za zaštitu od diskriminacije (član 7)⁷⁸. U istom članu, ovaj Zakon propisuje široku lepezu nadležnosti koju ova institucija ima u zaštiti od diskriminacije. Za potrebe ove Analize, od posebnog značaja je uloga koju imaju preporuke Institucije ombudsmana u sudskim postupcima pokrenutim po Zakonu o zabrani diskriminacije. Naime, prilikom izrade Zakona postavilo se pitanje koji značaj će sudovi pridavati preporukama Institucije ombudsmana u sporovima pokrenutim po ovom Zakonu. Kako je sud dužan da postupi kada se pred njim u toku postupka nađe i preporuka Institucije ombudsmana u kojoj je zaključeno da u konkretnoj situaciji postoji ili ne postoji diskriminacija? Ako bi takva odluka Institucije ombudsmana imala obavezujući karakter, vođenje parničnog postupka pred sudom bi izgubilo smisao, jer bi stvar već bila „presuđena“ preporukom Institucije ombudsmana. Ovo je dovelo do zakonskog rješenja prema kome je sud dužan da takvu preporuku cijeni kao i svaki drugi dokaz. Dakle, sud je dužan da razmotri tu preporuku, da je dovede u vezu sa svim ostalim dokazima i u skladu sa načelom slobodne ocjene dokaza da obrazloži zbog čega prihvata ili ne prihvata odluku Institucije ombudsmana. U skladu sa principima parničnog

⁷⁷ Općinski sud u Livnu, broj: 68 0 P 028664 16 P 2, od 11. maja 2017. godine.

⁷⁸ Ovdje bi trebalo napomenuti da je prilikom redakcije teksta zakona naziv ove institucije korišten nekonzistentno. Naime, u članu 7, stav 1. Zakona govori se o „Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine“ (u daljnjem tekstu: Ombudsmen Bosne i Hercegovine). Međutim, u stavu 5. istog člana govori se o „Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine“, da bi se u stavu 6. ponovo pominjao „Ombudsmen Bosne i Hercegovine“. U stavu 5, člana 14. koristi se termin „ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine“ (malo slovo i množina) dok se u istom stavu koristi i termin „ombudsmen“ (malo slovo i jednina). U stavu 9. ovog člana koristi se „Institucija ombudsmena“ i nakon toga „ombudsmen“.

postupka u BiH, Zakon o zabrani diskriminacije, kao i Zakon o parničnom postupku ne predviđaju da će preporuka Institucije ombudsmana imati jaču ulogu od drugih dokaznih sredstava. Međutim, za očekivati je da u slučaju da sud ne uvaži preporuku ove institucije, obrazloženje ovakve odluke mora da odgovori na sve argumente zbog kojih se odstupa od stavova i zaključaka iz preporuke (član 15. stav 9).

U praksi su se pojavljivale situacije u kojima sudovi nisu na pravilan način primjenili preporuku Institucije ombudsmana. Tako je u predmetu koji se vodio pred Općinskim sudom u Goraždu⁷⁹, ovaj sud zaključio da je u konkretnoj pravnoj stvari nadležna Institucija ombudsmana koja je već ranije pokrenula postupak te „rješavanje o ovom tužbenom zahtjevu ne spada u sudsku nadležnost“. Ova greška je ispravljena od strane drugostepenog suda koji je utvrdio da je ovakav zaključak neprihvatljiv te je prvostepenu presudu ukinuo i predmet vratio na ponovni postupak.

Druga važna uloga Institucije ombudsmana je u predmetima situacionog testiranja jer, u skladu sa članom 15. stav 5. Zakona, osoba koja se izlaže diskriminaciji, dužna je „obavijestiti ombudsmene za ljudska prava Bosne i Hercegovine o namjeravanoj radnji, osim ako okolnosti to ne dozvoljavaju, kao i o preduzetoj radnji izvijestiti ombudsmena u pismenom obliku“. Zakon o zabrani diskriminacije (član 9. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije iz 2016. godine) propisuje situaciono testiranje kao metodu dokazivanja diskriminacije i omogućava licu koje se svjesno izložilo diskriminaciji da pokreće sudske postupke. Sudske prakse zemalja u regionu podstiču na korištenje situacionog testiranja u dokazivanju diskriminacije, međutim, Misija nema podataka o korištenju ove metode i nalaza u postupcima pred sudovima u BiH.

Situaciono testiranje, kao eksperimentalna metoda, predviđa svjesno izlaganje diskriminatornom postupanju s namjerom neposredne provjere primjene pravila o zabrani diskriminacije. Ova metoda može se provoditi u *svrhu utvrđivanja diskriminacije, odnosno utvrđivanje činjenica u vezi sa nekim diskriminatornim ponašanjem, kao i pribavljanje dokaza*, koji se mogu koristiti za zagovaranje, istraživanje, pokretanje sudskih postupaka, vođenje kampanja itd. Lice koje se izlaže diskriminaciji dužno je o namjeravanoj radnji obavijestiti Instituciju ombudsmana, osim ako okolnosti to ne dozvoljavaju, kao i o preduzetoj radnji izvijestiti u pismenom obliku. Uloga Institucije ombudsmana u ovom procesu nije potpuno jasna, osim evidentiranja situacionog testiranja. Neophodno je da Institucija ombudsmana razvije svoja unutrašnja pravila o proceduri i obimu učešća u ovim postupcima. Lice koje se izložilo diskriminaciji može se pojaviti kao svjedok u sudskom postupku, ali ima i aktivnu legitimaciju za podnošenje tužbi propisanih članom 12. stav 1, tačka a), b) i d), a isključena je mogućnost postavljanja zahtjeva za naknadu štete.

U tužbama koje su podnošene pred sudovima BiH do sada nije bilo predmeta u kojima je situaciono testiranje korišteno za dokazivanje diskriminacije. Ova okolnost je razumljiva, imajući u vidu da je situaciono testiranje uvedeno tek izmjenama i

⁷⁹ Općinski sud u Goraždu, presuda broj 45 0 P 021035 11 P

dopunama Zakona iz 2016. godine te se pokretanje ovakvih postupaka može očekivati u budućnosti. Svakako je za očekivati da će se kako sudovi, tako i Institucija ombudsmana susretati sa određenim izazovima u primjeni ove odredbe. Takođe, i sam Zakon ostavlja određene nedoumice, naprimjer, koje su to okolnosti koje će biti prihvatljive a zbog kojih bi opravdano moglo da izostane obavještenje Instituciji ombudsmana o namjeravanom situacionom testiranju. Takođe, kako Zakonom nije propisana procedura kojom će se Institucija ombudsmana rukovoditi kada primi ovakvo obavještenje, ovu oblast je potrebno detaljnije urediti internim aktima Insititucije.

Konačno, kako se situaciono testiranje do sada nedovoljno koristilo u svim zemljama Zapadnog Balkana⁸⁰, za očekivati je da će se i pred sudovima u BiH pojaviti srazmjerno mali broj ovakvih predmeta. Ovaj nedostatak se može otkloniti upoznavanjem svih aktera (pravosuđa, udruženja građana i same Institucije ombudsmana) sa ovom metodom kao i kroz aktivno uključivanje Institucije ombudsmana u predmete situacionog testiranja kroz partnerski odnos sa udruženjima građana.

III.5.5. Kolektivne tužbe

Kolektivne tužbe, kao nesporna novina u našem pravnom sistemu, predstavljale su izazov za sudove, te je u dosadašnjoj praksi postojalo nekoliko presuda u kojima su sudovi pogrešno primijenili odredbe člana 17. Zakona o zabrani diskriminacije.

Mogućnost podnošenja kolektivnih tužbi u skladu sa članom 17. Zakona o zabrani diskriminacije predstavlja jednu od veoma bitnih procesnih garancija u pogledu efikasne zaštite od diskriminacije. Kolektivne tužbe su u trenutku donošenja Zakona o zabrani diskriminacije predstavljale novinu u našem pravnom sistemu, s obzirom na to da je aktivna legitimacija povjerena udruženjima i organizacijama koje, po redovnim pravilima parničnog postupka, nisu imale pravni interes. Međutim, već izmjene zakona o parničnom postupku RS⁸¹ iz 2013. godine i FBiH⁸² iz 2015. godine predviđaju tužbe za zaštitu kolektivnih interesa koje podnose udruženja, tijela, ustanove ili druge organizacije osnovane u skladu sa zakonom i koje se, između ostalih, odnose na prava i interese u pogledu zabrane diskriminacije. Oba zakona takođe predviđaju da se odredbe tih zakona neće primjenjivati u slučajevima ako je posebnim zakonom konkretan postupak drugačije uređen.

Kolektivne tužbe su se, u analiziranom uzorku, odnosile na tri postupka, i to u dva predmeta u vezi sa fenomenom *dvije škole pod jednim krovom* i u jednom predmetu u pogledu propuštanja kantona da osigura porodiljsku naknadu za žene-majke. Sve tri kolektivne tužbe su podnesene od strane Udruženja „Vaša prava“.

---

⁸⁰ Situaciono testiranje diskriminacije: priručnik za aktiviste/kinje, Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo, 2017.

⁸¹ Član 453a, Zakon o parničnom postupku (“Službeni glasnik RS”, broj: 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - odluka US, 45/2009 - odluka US, 49/2009 i 61/2013).

⁸² Član 453a, Zakon o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“, broj: 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15).

Tako je Općinski sud u Travniku⁸³ u predmetu vezanom za fenomen *dvije škole pod jednim krovom* pogrešnom primjenom člana 17. Zakona o zabrani diskriminacije zaključio da tužilac, Udruženje „Vaša prava“, nije aktivno legitimiran za podnošenje tužbe sudu.

“...to je sud mišljenja da tužitelj nema aktivnu legitimaciju za podnošenje tužbe Sudu, kao da je on titular subjektivnog prava da u ime neodređene grupe osoba podnosi tužbu, iako iz rješenja o upisu u registar i ciljevima zbog kojih je osnovan, to ne proizilazi, nego je to **pružanje besplatne pravne pomoći** pojedinačnim korisnicima ili **zastupanje** pred sudom **pojedinačnih korisnika ili određene grupe. Sud cijeni da bi aktivnu legitimaciju imala udruženja** čija su prava povrijeđena, a koja imaju opravdan interes za zaštitu određene grupe ili se u okviru svoje djelatnosti bave zaštitom određene grupe, kao naprimjer, Udruženje oboljelih od celijakije, Udruženje slijepih, Udruženje oboljelih od šećerne bolesti, i dr., kada se pojavi povreda nekih njihovih prava, a nikako podnošenje tužbe bez označavanja kao stranke u postupku pojedinca ili grupe, udruženja (povrijeđeno pravo više članova), kojima je subjektivno pravo povrijeđeno i na koji način. Zbog toga je prihvaćeni prigovor aktivne legitimacije osnovan.”

Pri donošenju ovakve presude, Općinski sud u Travniku je propustio da pravilno primeni slovo i duh propisa koji je kolektivnu tužbu ustanovio kao svojevrsni *actio popularis* upravo sa ciljem da omogući udruženjima koja se bave zaštitom ljudskih prava da pokreću strateške parnice u situacijama gde postoji sistemska diskriminacija a bez dokazivanja pravnog interesa za podnošenje takve tužbe. Činjenica da je sud osporio aktivnu legitimaciju udruženju koje se bavi zaštitom ljudskih prava govori o nedovoljnom razumijevanju specifičnosti i značaja kolektivnih tužbi.

Ovu grešku je ispravio drugostepeni sud⁸⁴ kada je prihvatio žalbu tužitelja utvrđujući da je tužitelj nesporno registriran za zaštitu ljudskih prava svih osoba bez diskriminacije, obrazlažući da jednakost ili jednako postupanje jeste jedno od temeljnih ljudskih prava. Ovakav stav potvrdio je i Ustavni sud BiH⁸⁵ povodom apelacije u drugom predmetu, kada je u odnosu na istog tužitelja, utvrdio da aktivna legitimacija za podnošenje kolektivnih tužbi eksplicitno proizilazi iz Statuta tužioca (član 6, stav 1), kao i relevantne odredbe Zakona o zabrani diskriminacije, to jest člana 17.

Upravo je pomenuti nedostatak razumijevanja uloge kolektivnih tužbi u postupcima za zaštitu od diskriminacije jedan od glavnih razloga iz kojih je broj podnijetih kolektivnih tužbi relativno mali. Iako su kolektivne tužbe dio ovog zakona od njegovog usvajanja, one su ipak novina u pravnom sistemu BiH. Takođe, razlog malom broju ovakvih tužbi je upravo to što se po pravilu podnose u strateškim predmetima sistemske diskriminacije. Imajući u vidu ovu okolnost, za pokretanje ovakvih postupaka preduslov je postojanje razvijenog građanskog društva i udruženja građana koji posjeduju finansijske i druge resurse, znanje o specifičnostima kolektivnih tužbi i volju za pokretanje ovakvih

---

⁸³ Općinski sud u Travniku, presuda broj: 51 0 P 054522 11 P, od 3. oktobra 2012. godine.

⁸⁴ Kantonalni sud u Novom Travniku, broj: 51 0 P 054522 12 Gž, Novi Travnik, od 29. marta 2013. godine.

⁸⁵ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj: AP 4348/14, od 15. juna 2017. godine.

postupaka. Takođe, treba imati u vidu i da se ove parnice po pravilu vode o temama koje su politički osjetljive (kao što je fenomen *dvije škole pod jednim krovom*) i da se kao tužena strana često javlja država ili neki od njenih organa što bi moglo da obeshrabri jedan dio potencijalnih tužilaca.

Zbog svega navedenog, jedan od zaključaka ove analize je i da je neophodno obezbjediti stručnu, logističku i finansijsku podršku udruženjima koje se bave zaštitom ljudskih prava u pokretanju postupaka po članu 17. Zakona.

Poglavlje IV –

Zaključci i preporuke

Od svog usvajanja do danas, Zakon o zabrani diskriminacije se pokazao kao efikasno sredstvo za rješavanje pitanja kršenja ljudskih prava u različitim oblastima, uključujući diskriminaciju na radu, u obrazovanju, etničku segregaciju djece u školama, sistemsku diskriminaciju, itd. Dok je normativni okvir za suzbijanje diskriminacije adekvatan i usklađen sa pravom EU, pravosudni sistem i pravna struka još uvijek ne koriste dovoljno njegove mehanizme kako bi u što većoj mjeri osigurali poštovanje ljudskih prava bez diskriminacije.

Iz analize predmeta diskriminacije može se zaključiti da je veliki broj tužbenih zahtjeva, koji se odnose na diskriminaciju, odbijen ili odbačen pred sudovima BiH. Imajući u vidu ovu činjenicu, nameće se zaključak da među podnositeljima tužbi i dalje postoji veliki stepen nepoznavanja samog pojma diskriminacije, ali i mehanizama zaštite iz Zakona o zabrani diskriminacije. Iako izvještaji međunarodnih i domaćih organizacija za zaštitu ljudskih prava ukazuju na to da su pripadnici određenih grupa naročito izloženi diskriminaciji (žene, Romi, osobe sa invaliditetom) upravo su ove grupe najmanje zastupljene u predmetima pokrenutim po Zakonu o zabrani diskriminacije. Razlog za ovu okolnost treba tražiti u činjenici da su upravo ove grupe pored diskriminacije žrtve i drugih, sa diskriminacijom povezanih kršenja ljudskih prava kao što su socijalna isključenost i nemogućnost vođenja postupaka zbog siromaštva i nepoznavanja sopstvenih prava. Predmeti diskriminacije koji se nađu pred sudom nesumnjivo predstavljaju samo mali procenat pojava diskriminacije u društvu. S tim u vezi, potrebno je nastaviti aktivnosti Misije ka obukama svih aktera u postupcima diskriminacije, uključujući sudije, advokate i pružatelje besplatne pravne pomoći kao i potencijalne podnositelje tužbi. Naročita pažnja bi trebala biti posvećena nevladinim organizacijama koje bi u budućnosti mogle da pokreću strateške parnice i kolektivne tužbe po ovom Zakonu, sa ciljem rješavanja sistemskih problema društvenih grupa koje su najčešće žrtve diskriminacije u ostvarivanju njihovih ljudskih prava u BiH. Ove aktivnosti su naročito važne imajući u vidu nove mehanizme koje je Zakon uveo a koji još nisu našli svoju adekvatnu primjenu u sudskim postupcima (situaciono testiranje i korištenje statističkih podataka).

Oblast u kojoj je utvrđen najveći broj predmeta je nesumnjivo oblast rada i zapošljavanja. Ova okolnost ukazuje na to da, u generalnoj populaciji, oblast rada predstavlja pitanje od izuzetne važnosti u kojoj će se osobe pogođene diskriminatornim tretmanom najprije odlučivati za pokretanje sudskih postupaka. Takođe, ova okolnost pokazuje da je potrebno usmjeriti fokus Misije i prema sindikatima i pružateljima besplatne pravne pomoći u okviru sindikata, koji nesumnjivo podnose veliki dio ovih tužbi.

Jedan od najvažnijih nalaza ove analize je i činjenica da se veliki broj predmeta koji su u CMS-u označeni kao predmeti diskriminacije, zapravo ne odnosi na ovu oblast, a da određen broj predmeta koji se odnose na diskriminaciju nije kao takav zaveden u CMS-u. Ova okolnost govori o nedovoljnoj pouzdanosti ove baze podataka, a naročito o propustima prilikom unošenja predmeta u tu bazu. S tim u vezi, potrebno je osobama koje vrše unos podataka u CMS dati smjernice o unosu podataka u predmetima diskriminacije. Ove smjernice bi mogle biti rezultat posebne instrukcije, a po potrebi i obuka upisničara u sudovima. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je uz podršku Misije izradilo Pravilnik o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini, bi što prije trebalo osigurati prikupljanje i objavljivanje podataka u skladu sa Pravilnikom. U vezi s ovim, potrebno je razmotriti mogućnosti izmjene CMS-a, kako bi bili uvedeni dodatni pokazatelji o predmetima diskriminacije u skladu sa Pravilnikom. Ukoliko dodavanje novih pokazatelja nije moguće, neophodno je razmotriti mogućnost izmjene pokazatelja koji se odnosi na „pravni osnov“ u pokazatelj koji se odnosi na „zabranjeni osnov“.

Takođe, i pored hitnosti u postupanju predviđene Zakonom, postupci za zaštitu od diskriminacije po pravilu nisu trajali kraće od prosjeka trajanja parničnih postupaka u BiH. Relativna dugotrajnost postupaka je problematična sa aspekta ostvarivanja prava žrtava diskriminacije uključujući pravo na suđenje u razumnom roku. Takođe, kao što je već napomenuto, dugotrajni postupci povećavaju i troškove što dodatno obeshrabruje potencijalne podnosiocce tužbi u ovim predmetima.

Konačno, kako je cilj donošenja samog Zakona bolja i efikasnija zaštita od diskriminacije u BiH, neophodno je nastaviti s aktivnostima na usvajanju strateških dokumenata za suzbijanje diskriminacije (odnosno Programa za suzbijanje diskriminacije u BiH) i podizanja nivoa svijesti među građanima, kako o samom Zakonu i njegovim mehanizmima zaštite, tako i o pojmu diskriminacije uopće, grupama koje su najčešće izložene diskriminaciji, kao i drugim lokalnim i međunarodnim standardima i institucijama za borbu protiv diskriminacije (međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava, Institucija ombudsmana, Evropski sud za ljudska prava).

KLJUČNI NALAZI I PREPORUKE

- Sudovi su se do sada susretali s izazovima u utvrđivanju elemenata različitih oblika diskriminacije i još uvek je prisutno nepoznavanje pravnog pojma diskriminacije kod određenog broja sudija te je potrebno nastaviti obuke sudija u BiH. Budući da već postoji značajna jurisprudencija sa primjerima pravilne i nepravilne primjene Zakona koja je dijelom predstavljena u ovoj Analizi, ove obuke bi trebalo da imaju formu *peer-to-peer* radionica na kojima bi se detaljno razmatrali pomenuti predmeti i analizirali primjeri dobre i loše prakse.
- Kako odredbe Zakona o zabrani diskriminacije još uvek nisu dovoljno poznate advokatima i pravnicima koji se bave pružanjem besplatne pravne

pomoći, potrebno je uključiti materiju o zabrani diskriminacije na pravnim fakultetima, kroz edukacije koje organizuju advokatske komore i na pravosudnim ispitima.

- Sudovi su u predmetima diskriminacije dužni da teže osiguravanju efikasne zaštite od diskriminacije, kao segmentu prava na pravično suđenje i prava na suđenje u razumnom roku.
- Sudovi su u velikom broju predmeta propustili da primjene pravilo o teretu dokazivanja ili su propustili da ga primjene pravilno. Sudovi su dužni da u svakom predmetu *rasprave* i dosljedno primjenjuju pravilo o teretu dokazivanja, kao segmentu prava na pravično suđenje.
- Sudovi ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima kao ni praksu Evropskog suda za ljudska prava u predmetima diskriminacije. Sudijama je potrebno približiti ovu praksu kroz obuke i obezbjeđenje prevoda najvažnijih presuda.
- Sudovi su dužni da dopuste korištenje statističkih podataka i iskaze osoba koje su se izložile diskriminaciji za potrebe razmatranja pravila o teretu dokazivanja, te da, u slučaju propuštanja razumnog prilagođavanja, uvijek odluče da je teret dokazivanja na tuženom.
- Baza podataka (CMS) ne daje dovoljno informacija o predmetima diskriminacije te je preporučljivo istu proširiti dodavanjem novih pokazatelja kao što je „zabranjeni osnov“. Ovo je naročito važno imajući u vidu obavezu države da uspostavi funkcionalan sistem za prikupljanje podataka o diskriminaciji.
- Potrebno je osobama koje vrše unos podataka u CMS dati smjernice o unosu podataka u predmetima diskriminacije.
- Kod odlučivanja o kolektivnim tužbama, sudovi su dužni da utvrde aktivnu legitimaciju kod udruženja koja su registrirana za zaštitu ljudskih prava. Takođe, neophodno je osigurati stručnu, logističku i finansijsku podršku udruženjima koje se bave zaštitom ljudskih prava u pokretanju postupaka po kolektivnim tužbama.
- Kod predmeta diskriminacije sudovi su dužni da činjenično stanje razmotre u odnosu na oblike diskriminacije.
- Sudovi su dužni da pravilno razmotre preporuke Institucije ombudsmana kada se one jave kao dokazno sredstvo u postupcima po Zakonu o zabrani diskriminacije.
- Ukoliko sudovi utvrde povredu određenog prava, a ne utvrde elemente različitog postupanja, dužni su da odbiju tužitelje u pogledu tužbenog zahtjeva u pogledu diskriminacije.

- Sudovi su dužni da utvrđeno činjenično stanje podvedu pod zakonsku odredbu diskriminacije, te da razluče o kojem obliku diskriminacije se radi.
- Kako se predmeti povodom diskriminacije smatraju hitnim, sudovi su dužni da rješavaju primjenom ovog načela, što do sada nije bio slučaj.
- Kod utvrđivanja posljedice uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i mobinga, potrebno je utvrditi postojanje povrede prava od strane vještaka odgovarajuće medicinske struke.
- Kod neposredne i posredne diskriminacije, te segregacije, potrebno je obrazložiti da li konkretno različito postupanje može biti opravdano.
- Potrebno je pružiti podršku Instituciji ombudsmana kako bi preuzela ulogu u postupcima situacionog testiranja i razvila unutrašnja pravila o proceduri i obimu učešća u ovim postupcima.

Aneks I –

Pregled zabranjenih osnova diskriminacije iz međunarodnog i domaćeg pravnog okvira

Instrument	Osnove	Članovi	Otvorena lista osnova
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, status po rođenju	2(1)	Da
Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije	Rasa, boja kože, porijeklo ili nacionalno ili etničko porijeklo	1	Međunarodni antidiskriminacijski instrument
Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, status po rođenju	2	Da
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, status po rođenju	2 (2)	Da
Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena	Spol, starosna dob, invaliditet	/	Međunarodni antidiskriminacijski instrument
Konvencija o pravima djeteta	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, status po rođenju	2 (1)	Da
Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih migranata, radnika i članova njihovih porodica	Spol, rasa, boja kože, jezik, vjera ili uvjerenje, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, državljanstvo, starosna dob, ekonomski položaj, imovina, bračno stanje, status po rođenju	1 (1)	Da
Konvencija o pravima osoba s invaliditetom	Invaliditet, spol, starosna dob	/	Međunarodni antidiskriminacijski instrument

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda	Spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, status po rođenju	14, Protokol broj: 12., član 1. (1)	Da
	Jednakost među supružnicima	Protokol broj: 7, član 5.	Ne
Evropska socijalna povelja (revidirana)	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, zdravlje, vezivanje za neku nacionalnu manjinu, status po rođenju	E	Da
Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta	Seksualna orijentacija i rodni identitet		Ne
Povelja EU	Spol, rasa, boja kože, etničko ili socijalno porijeklo, genetske karakteristike, jezik, vjera ili uvjerenje, političko ili drugo uvjerenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, status po rođenju, invaliditet, starosna dob ili spolna orijentacija	21 Pogledati cijelo Poglavlje 3. - Jednakost	Da
DIREKTIVA VIJEĆA 2000/43/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama, bez obzira na njihovo rasno ili etničko porijeklo	Rasno ili etničko porijeklo	1	Ne
Direktiva Vijeća 2000/78/EZ o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja	Vjera ili uvjerenje, invaliditet, starosna dob ili spolno opredjeljenje	1	Ne
DIREKTIVA 2006/54/EZ EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada (preinaka)	Spol	1	Ne

Zabranjene osnove u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine

Akt	Osnove	Članovi	Otvorena lista osnova
Ustav BiH	Spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status po rođenju ili drugi status.	4	Da
Ustav FBiH	Rasa, boja kože, spol, jezik, religija ili vjerovanje, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno i socijalno porijeklo.	2 (d)	Ne
Ustav RS	Rasa, spol, jezik, nacionalna pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, status po rođenju, obrazovanje, imovinsko stanje, političko ili drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.	10	Da
Statut BD BiH	Spol, rasa, seksualno opredjeljenje, boja kože, jezik, vjera, nacionalno ili socijalno porijeklo, političko ili drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinsko stanje, status po rođenju ili drugi status.	13 (1)	Da
Zakon o zabrani diskriminacije	Rasa, boja kože, jezik, vjera, etnička pripadnost, invaliditet, starosna dob, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nacionalnom manjinom, političko ili drugo uvjerenje, imovinsko stanje, članstvo u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanje, društveni položaj, spol, seksualna orijentacija, rodni identitet, spolne karakteristike.	2 (1)	Da
Zakon o ravnopravnosti spolova	Spol i spolna orijentacija.	2 (3)	Ne
Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina BiH	Pripadnost nacionalnim manjinama.	4	Ne
Krivični zakon BiH	Rasa, boja kože, nacionalna ili etnička pripadnost, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, spol, seksualno opredjeljenje, jezik, obrazovanje, društveni položaj ili socijalno porijeklo.	145 (1)	Ne
Krivični zakon FBiH	Rasa, boja kože, narodnosna ili etnička pripadnost, vjera, političko ili drugo uvjerenje, spol, spolna sklonost, jezik, obrazovanje, društveni položaj ili socijalno porijeklo.	177	Ne

Krivični zakon RS	Rasa, boja kože, vjera, pol, jezik, političko ili drugo ubjeđenje, polna usmjerenost, nacionalna ili etnička pripadnost, imovinsko stanje, status po rođenju ili socijalno porijeklo, obrazovanje ili društveni položaj.	166	Ne
Krivični zakon BD BiH	Rasa, boja kože, nacionalna ili etnička pripadnost, vjera, političko ili drugo uvjerenje, spol, spolna sklonost, jezik, obrazovanje, društveni položaj ili socijalno porijeklo.	174	Ne
Zakon o radu u institucijama BiH	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje ili opredjeljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, seksualna orijentacija, imovinsko stanje, status po rođenju ili neke druge okolnosti, članstvo ili nečlanstvo u političkoj stranci, tjelesne poteškoće ili na osnovu kojeg drugog razloga suprotnog temeljnim ljudskim pravima i slobodama utvrđenim Ustavom Bosne i Hercegovine i Zakonom.	6	Da
Zakon o radu FBiH	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, status po rođenju ili neke druge okolnosti, članstvo ili nečlanstvo u političkoj stranci, članstvo ili nečlanstvo u sindikatu, tjelesna i duševna poteškoća u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.	5	Ne
Zakon o radu Brčko distrikta BiH	Rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko opredjeljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, seksualno opredjeljenje, status po rođenju ili neke druge okolnosti, članstvo ili nečlanstvo u političkoj stranci, članstvo ili nečlanstvo u sindikatu, te tjelesna ili duševna oštećenja u pogledu angažiranja, poduke, unapređenja, uvjeta zapošljavanja, prestanka ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.	4	Da
Zakon o radu RS	Rasa, etnička pripadnosti, boja kože, pol, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje i ubjeđenje, socijalno porijeklo, imovinsko stanje, članstvo ili nečlanstvo u sindikatu ili političkoj organizaciji, tjelesno i duševno zdravlje i druga obilježja koja nisu u neposrednoj vezi sa prirodom radnog odnosa.	5	Da

Aneks II –

Broj predmeta registrovanih u CMS kao predmeti diskriminacije

	Broj predmeta (prema CMS)
APELACIONI SUD BRČKO DISTRIKTA BIH	3
KANTONALNI SUD U BIHAĆU	7
KANTONALNI SUD U GORAŽDU	6
KANTONALNI SUD U LIVNU	11
KANTONALNI SUD U MOSTARU	33
KANTONALNI SUD U NOVOM TRAVNIKU	28
KANTONALNI SUD U ODŽAKU	2
KANTONALNI SUD U SARAJEVU	58
KANTONALNI SUD U ŠIROKOM BRIJEGU	4
KANTONALNI SUD U TUZLI	16
KANTONALNI SUD U ZENICI	8
OKRUŽNI SUD U BANJOJ LUCI	11
OKRUŽNI SUD U BANJOJ LUCI	4
OKRUŽNI SUD U BIJELJINI	19
OKRUŽNI SUD U DOBOJU	5
OKRUŽNI SUD U ISTOČNOM SARAJEVU	3
OKRUŽNI SUD U TREBINJU	7
OPĆINSKI SUD U BIHAĆU	8
OPĆINSKI SUD U BOSANSKOJ KRUPI	3
OPĆINSKI SUD U BUGOJNU	3
OPĆINSKI SUD U BUGOJNU ODJELJENJE SUDA U JAJCU	3
OPĆINSKI SUD U ČAPLJINI	3
OPĆINSKI SUD U GORAŽDU	7
OPĆINSKI SUD U GRAČANICI	1
OPĆINSKI SUD U GRADAČČU	10
OPĆINSKI SUD U JAJCU	6
OPĆINSKI SUD U KONJICU	9
OPĆINSKI SUD U LIVNU	8

OPĆINSKI SUD U LIVNU ODJELJENJE SUDA U TOMISLAVGRADU	1
OPĆINSKI SUD U LUKAVCU	2
OPĆINSKI SUD U MOSTARU	34
OPĆINSKI SUD U ORAŠJU	2
OPĆINSKI SUD U SARAJEVU	130
OPĆINSKI SUD U ŠIROKOM BRIJEGU	10
OPĆINSKI SUD U TEŠNJU	1
OPĆINSKI SUD U TRAVNIKU	13
OPĆINSKI SUD U TUZLI	34
OPĆINSKI SUD U VELIKOJ KLADUŠI	1
OPĆINSKI SUD U VISOKOM	1
OPĆINSKI SUD U ZAVIDOVIĆIMA	1
OPĆINSKI SUD U ZENICI	7
OPĆINSKI SUD U ŽEPČU	1
OPĆINSKI SUD U ŽIVINICAMA	1
OSNOVNI SUD BRČKO DISTRIKTA BIH	6
OSNOVNI SUD U BANJOJ LUCI	14
OSNOVNI SUD U BANJOJ LUCI	1
OSNOVNI SUD U BIJELJINI	23
OSNOVNI SUD U DERVENTI	2
OSNOVNI SUD U DOBOJU	3
OSNOVNI SUD U FOČI	1
OSNOVNI SUD U GRADIŠĆI	1
OSNOVNI SUD U KOTOR-VAROŠI	3
OSNOVNI SUD U NOVOM GRADU	1
OSNOVNI SUD U PRIJEDORU	8
OSNOVNI SUD U PRNJAVORU	3
OSNOVNI SUD U SOKOCU	1
OSNOVNI SUD U SREBRENICI	4
OSNOVNI SUD U TREBINJU	4
OSNOVNI SUD U TREBINJU ODJELJENJE NEVESINJE	5
OSNOVNI SUD U VIŠEGRADU	6
OSNOVNI SUD U VIŠEGRADU ODJELJENJE U ROGATICI	1
OSNOVNI SUD U VLASENICI	9
SUD BOSNE I HERCEGOVINE	51
VRHOVNI SUD FBIH	38
VRHOVNI SUD REPUBLIKE SRPSKE	20

Aneks III –

Zakon o zabrani diskriminacije⁸⁶

POGLAVLJE I. OPĆE ODREDBE

Član 1.

(Predmet Zakona)

- (1) Ovim zakonom uspostavlja se okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije.
- (2) U skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i osnovne slobode, ovim zakonom utvrđuju se odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlaštenja (u daljnjem tekstu: nadležne institucije Bosne i Hercegovine), da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promoviranje i stvaranje uslova za jednako postupanje.

Član 2.

(Diskriminacija)

- (1) Diskriminacijom će se, u smislu ovog zakona, smatrati svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.
- (2) Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravstva, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.

---

⁸⁶ Neslužbena prečišćena verzija (Službeni glasnik BiH, br. 59/09 i 66/16)

POGLAVLJE II. OBLICI DISKRIMINACIJE

Član 3.

(Oblici diskriminacije)

(1) Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje po osnovama određenim članom 2. ovog zakona, odnosno svako djelovanje ili propuštanje djelovanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla biti dovedena u nepovoljniji položaj za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama.

(2) Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala učinak dovođenja nekog lica ili grupe lica odnosu na osnove definirane u članu 2. stav (1) ovog zakona u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica.

Član 4.

(Ostali oblici diskriminacije)

(1) Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekom od osnova iz člana 2. stav (1) ovog zakona koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja.

(2) Seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

(3) Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koji podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlenog.

(4) Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu jedne od nabrojanih osnova iz člana 2. ovog zakona, u skladu s definicijom diskriminacije sadržanom u članu 2. ovog zakona.

(5) Izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i pomaganje drugima prilikom diskriminacije, poticanje na diskriminaciju smatra se oblikom diskriminacije.

(6) Težim oblikom diskriminacije smatrat će se diskriminacija počinjena prema određenom licu po više osnova iz člana 2. stav (1) ovog zakona (višestruka diskriminacija), diskriminacija počinjena više puta (ponovljena diskriminacija) i diskriminacija koja postoji duže vrijeme (produžena diskriminacija).

Član 5.

(Izuzeci od principa jednakog postupanja)

Zakonske mjere i radnje neće se smatrati diskriminacijskim kada se svode na nepovoljno razlikovanje ili različito postupanje ako su zasnovane na objektivnoj i razumnoj

opravdanosti. Sljedeće mjere neće se smatrati diskriminacijskim kada se njima ostvaruje legitiman cilj i ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se nastoji realizirati i kada:

- a) proizilaze iz provođenja ili donošenja privremenih posebnih mjera osmišljenih bilo da se spriječe ili nadoknade štete koje lica trpe a koje su određene osnovama navedenim u članu 2. ovog zakona i to naročito za pripadnike ugroženih grupa, kao što su: invalidna lica, pripadnici nacionalnih manjina, žene, trudnice, djeca, omladina, starija lica i druga društveno isključena lica, civilne žrtve rata, žrtve u krivičnim postupcima, raseljena lica, izbjeglice i azilanti; odnosno da se omogući njihovo puno učešće u svim oblastima života;
- b) su zasnovane na obilježju koje se odnosi na bilo koji od osnova navedenih u članu 2. ovog zakona kada, u ograničenim okolnostima, zbog prirode konkretnih profesionalnih aktivnosti koje su u pitanju ili konteksta u kojem se izvršavaju, takvo obilježje predstavlja stvarni i određujući uslov u pogledu izbora zvanja. Ovaj izuzetak bit će predmet povremenih preispitivanja;
- c) su zasnovane na razlikovanju, isključivanju ili davanju prednosti u vezi sa zapošljavanjem kao člana osoblja institucije koje se obavlja u skladu s doktrinama, osnovnim postavkama, dogmama, vjerovanjima ili učenjima konkretne vjeroispovijesti ili vjere, s obzirom da je razlikovanje, isključenje ili davanje prednosti izvršeno savjesno kako ne bi došlo do povrede vjerskih osjećanja pripadnika te vjeroispovijesti ili te vjere;
- d) određuju maksimalnu starosnu dob najprimjereniju za prekid radnog odnosa i određuju starosnu dob kao uslov za penzionisanje;
- e) su zasnovane na državljanstvu na način predviđen zakonom;
- f) su zasnovane na realizaciji razumnih prilagođavanja s ciljem osiguravanja principa jednakog postupanja u odnosu na invalidna lica. Poslodavci su zato prema potrebi u konkretnom slučaju dužni preduzeti odgovarajuće mjere, radi omogućavanja da invalidno lice ostvari pristup, učestvuje ili napreduje u zaposlenju, odnosno da učestvuje u obuci, ako takve mjere ne nameću nesrazmjern teret poslodavcu;
- g) stavljanje u nepovoljniji položaj pri uređivanju prava i obaveza iz porodičnog odnosa kada je to određeno zakonom, a posebno s ciljem zaštite prava i interesa djece, što mora biti opravdano legitimnom svrhom, zaštitom javnog morala, kao i pogodovanju braka u skladu s odredbama porodičnih zakona;
- h) prilikom zasnivanja radnog odnosa, uključuju u članstvo, te u djelovanju koje je u skladu s naukom i poslovanjem registriranih crkava i vjerskih zajednica u BiH, kao i druge javne ili privatne organizacije koje djeluju u skladu sa ustavom i zakonima, ako to zahtijevaju vjerske doktrine, uvjerenja ili ciljevi.

POGLAVLJE III. ZAŠTIĆENA PRAVA

Član 6. (Oblast primjene)

Ovaj zakon primjenjuje se na postupanje svih javnih tijela na nivou države, entiteta, kantona i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, općinskih institucija i tijela, te pravnih lica s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih lica, u svim a posebno u sljedećim oblastima:

- a) zapošljavanja, rada i radnih uslova, uključujući pristup zaposlenju, zanimanju i samozapošljavanju kao i radne uslove, naknade, napredovanja u službi i otpuštanja s posla;
- b) obrazovanja, nauke i sporta. Dostupnost obrazovanja ne bi trebalo da zavisi od useljeničkog statusa djece ili njihovih roditelja;
- c) socijalne zaštite, uključujući socijalno osiguranje, socijalne naknade, socijalnu pomoć (naknade za stanovanje, naknade za mlade, itd.) i način postupanja prema korisnicima socijalne zaštite;
- d) zdravstvene zaštite, uključujući dostupnost zaštite i liječenja, i u odnosu na način na koji se pruža zaštita i liječe pacijenti;
- e) obuke uključujući početno osposobljavanje i stalno stručno usavršavanje, sve vrste i sve nivoe profesionalnog usmjeravanja, naprednog stručnog usavršavanja, dokvalifikacije i prekvalifikacije, uključujući i sticanje praktičnog radnog iskustva;
- f) pravosuđa i uprave, uključujući aktivnosti policije i drugih službenika za provođenje zakona, službenika pogranične kontrole, vojno i zatvorsko osoblje. Konkretno, sva lica bit će jednaka pred sudovima i tribunalima;
- g) stanovanja uključujući pristup stanovanju, uslove stanovanja i raskid ugovora o najmu;
- h) javnog informiranja i medija;
- i) članstva u profesionalnim organizacijama, uključujući članstvo u organizaciji radnika ili poslodavaca ili u bilo kojoj organizaciji čiji članovi obavljaju neko određeno zanimanje; uključenost u takve organizacije i pogodnosti koje pružaju takve organizacije;
- j) roba i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, uključujući npr. prilikom kupovine robe u trgovini, prilikom podnošenja molbe za zajam u banci i u odnosu na pristup diskotekama, kafićima i restoranima;
- k) obavljanja privredne djelatnosti, uključujući pravo o tržišnoj konkurenciji, odnose između preduzeća i odnose između preduzeća i države;
- l) učešća u kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu;
- m) jednakom učešću u javnom životu svih građana;
- n) porodice, pri čemu će bračni drugovi uživati potpunu jednakost prava kao i odgovornosti u pogledu bračne zajednice, tokom trajanja bračne zajednice i njene rastave uključujući i prava i odgovornosti u pogledu podizanja djece, u skladu s odredbama porodičnog zakona;
- o) prava djeteta, uključujući one mjere zaštite koje su potrebne shodno njihovom statusu maloljetnika, od strane njihove porodice, društva i države.

POGLAVLJE IV. INSTITUCIJE NADLEŽNE ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Član 7.

(Centralna institucija za zaštitu od diskriminacije)

(1) Centralna institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije je Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ombudsmen Bosne i Hercegovine).

(2) Ombudsmen Bosne i Hercegovine postupa u skladu s ovim zakonom i Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava BiH na način da u okviru svoje nadležnosti:

- a) zaprima pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom;
- b) fizičkim i pravnim licima koja su podnijela žalbu zbog diskriminacije daje potrebna obavještenja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite;
- c) povodom žalbe Ombudsmen Bosne i Hercegovine može odlučiti da ne prihvati žalbu ili da pokrene postupak istraživanja u skladu s posebnim propisima;
- d) predlaže pokretanje postupka medijacije u skladu s odredbama Zakona o medijaciji;
- e) prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije;
- f) podnosi godišnji, a prema potrebi i vanredne izvještaje o pojavama diskriminacije Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, Narodnoj skupštini Republike Srpske i Skupštini Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- g) informira javnost o pojavama diskriminacije;
- h) na vlastitu inicijativu, provodi istraživanja u oblasti diskriminacije;
- i) daje mišljenja i preporuke s ciljem sprečavanja i suzbijanja diskriminacije, te predlaže odgovarajuća zakonska i druga rješenja nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini;
- j) ima pravo da pokreće i učestvuje u postupku za zaštitu od diskriminacije za prekršaje propisane ovim zakonom;
- k) prati zakonodavstvo i daje savjete zakonodavnim i izvršnim organima;
- l) radi na promociji ovog zakona, informira javnost, podiže svijest, provodi kampanje i na druge načine aktivno promovira borbu protiv diskriminacije u svrhu njene prevencije;
- m) unapređuje politike i prakse koje imaju za cilj da osiguraju jednako postupanje.

(3) Ombudsmen Bosne i Hercegovine pri izradi redovnih izvještaja, mišljenja i preporuka o pojavama diskriminacije saraduje s organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom i promoviranjem ljudskih prava i organizacijama koje se bave zaštitom prava grupa izloženih visokom riziku diskriminacije.

(4) Ombudsmen Bosne i Hercegovine pruža pomoć licima ili grupama lica koja se obraćaju međunarodnim tijelima za zaštitu od diskriminacije u davanju uputstava, savjeta, konsultacija u toku postupka, prijedloga i preporuka.

(5) Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine će u svrhu ostvarivanja svoje nadležnosti uspostaviti poseban odjel koji bi isključivo razmatrao predmete navodne diskriminacije u pogledu postupanja javnih tijela na nivou države, entiteta, kantona i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, općinskih institucija i tijela, te

pravnih lica s javnim ovlaštenjima, kao i postupanje svih pravnih i fizičkih lica, u svim oblastima života.

U budžet Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine bit će uvrštena posebna budžetska stavka neophodna za funkcioniranje specijalnog odjela/specijalnih odjela za borbu protiv diskriminacije.

(6) Sve državne institucije, entitetske, kantonalne i tijela Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, općinske, institucije i pravna lica s javnim ovlaštenjima, te ostala pravna i fizička lica dužna su, na zahtjev Ombudsmena Bosne i Hercegovine, najkasnije u roku od 30 dana od dana zaprimanja zahtjeva, dostaviti tražene podatke i dokumente.

(7) Nadležne institucije u Bosni i Hercegovini obavezne su saradivati s Ombudsmenom Bosne i Hercegovine i davati pismeno odgovore i obavještenja u roku koji je Ombudsmen Bosne i Hercegovine odredio i o efektu preporuka datih s ciljem otklanjanja diskriminacije.

Član 8.

(Vođenje evidencije i koordinacija nadležnih institucija)

(1) Nadležne institucije u Bosni i Hercegovini dužne su voditi redovnu evidenciju svih slučajeva prijavljene diskriminacije, a prikupljene podatke obavezno dostavljati Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

(2) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, u okviru zakonom utvrđenih nadležnosti, ima obavezu, na osnovu prikupljenih podataka o pojavama i obimu diskriminacije, najmanje jednom godišnje pripremati Vijeću ministara Bosne i Hercegovine izvještaj, a prema potrebi i posebne izvještaje koji sadrže prijedlog mjera za sprečavanje i suzbijanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini.

(3) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine dužno je jednom godišnje izvještavati, posredstvom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, i Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije i u vezi s tim predlagati konkretne zakonodavne ili druge mjere.

(4) U skladu s odredbama ovog člana, ustanovit će se posebne evidencije u zakonodavnim, izvršnim i sudskim organima radi evidencije slučajeva diskriminacije utvrđene u krivičnim, parničnim, vanparničnim i izvršnim postupcima.

(5) Centralna baza podataka za počinjena djela diskriminacije bit će uspostavljena u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

(6) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine će, u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, donijeti pravilnik o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini kojim se definira sadržaj i izgled upitnika za prikupljanje podataka o predmetima diskriminacije i ostala pitanja vezana za postupak prukupljanja potrebnih podataka.

Član 9.

(Praćenje provođenja Zakona)

Provođenje ovog zakona prati Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

Član 10.

(Saradnja s organizacijama civilnog društva)

U izradi izvještaja, prilikom pripreme zakona, strategija i drugih planova koji se odnose na stanje ljudskih prava i pitanja diskriminacije sve nadležne institucije obavezne su saradivati s organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom i promoviranjem ljudskih prava i organizacijama koje se bave zaštitom prava lica i grupa lica izloženih visokom riziku od diskriminacije.

POGLAVLJE V. POSTUPCI ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Član 11.

(Zaštita u postojećim postupcima)

- (1) Svako lice ili grupa lica koja smatra da je diskriminirana može tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka.
- (2) U slučajevima u kojima povreda prava na jednako postupanje proizilazi iz upravnog akta, žalba u upravnom postupku i eventualno pokretanje upravnog spora na osnovu zaštite od diskriminacije, a kojom se zahtijeva poništenje takvog upravnog akta, neće spriječiti lice iz stava (1) ovog člana da pokrene sudski postupak za zaštitu od diskriminacije.
- (3) Svi konkretni zahtjevi navedeni u članu 12. ovog zakona, kao pojedinačni ili zajednički, mogu se tražiti u svrhu podnošenja tužbe u parničnom postupku.
- (4) Sud i drugi organi primjenjuju princip hitnosti u svim postupcima u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji.
- (5) U skladu s općim pravilima postupka sud i drugi organi dužni su preduzeti sve neophodne mjere kojima će se osigurati da se postupci u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji provedu hitno i okončaju u najkraćem mogućem roku.

Član 12.

(Posebne tužbe za zaštitu od diskriminacije)

- (1) Lice ili grupa lica koja su izložena bilo kojem obliku diskriminacije, prema odredbama ovog zakona, ovlašteni su da podnesu tužbu i traže:
  - a) utvrđivanje da je tuženi povrijedio tužiočevo pravo na jednako postupanje, odnosno da radnja koju je preduzeo ili propustio može neposredno dovesti do povrede prava na jednako postupanje (tužba za utvrđivanje diskriminacije);

b) zabranu preduzimanja radnji kojima se krši ili može prekršiti tužiočevo pravo na jednako postupanje, odnosno da se izvrše radnje kojima se uklanja diskriminacija ili njene posljedice (tužba za zabranu ili otklanjanje diskriminacije);

c) da se nadoknadi materijalna i nematerijalna šteta uzrokovana povredom prava zaštićenih ovim zakonom (tužba za naknadu štete);

d) da se presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje na trošak tuženika objavi u medijima.

(2) Zahtjevi iz stava (1) ovog člana mogu se istaknuti zajedno sa zahtjevima za zaštitu drugih prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku ako su svi zahtjevi u međusobnoj vezi, bez obzira na to da li je za te zahtjeve propisano rješavanje u redovnom ili u posebnom parničnom postupku, osim sporova o ometanju posjeda. U tom slučaju primjenjuju se mjerodavna pravila za vrstu spora o kojoj je riječ, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

(3) O tužbama iz stava (1) ovog člana odlučuje nadležni sud primjenjujući odredbe zakona o parničnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

(4) Zahtjev za objavu presude iz stava (1) tačka d) ovog člana sud će usvojiti ako utvrdi:

(a) da je do povrede prava na jednako postupanje došlo posredstvom medija ili

(b) da je informacija o postupanju kojim se krši pravo na jednako postupanje bila objavljena u medijima, a objavljivanje presude je potrebno radi potpune naknade učinjene štete ili zaštite od nejednakog postupanja u budućim slučajevima.

(5) Ako usvoji zahtjev za objavu presude, sud će naložiti da se presuda objavi u cijelosti. Izuzetno, sud može odrediti da se presuda objavi u dijelovima ili da se iz teksta presude uklone određeni lični podaci ako je to potrebno radi zaštite privatnosti stranaka i drugih lica, a ne dovodi u pitanje svrhu pružene pravne zaštite.

(6) Presuda kojom se nalaže objava u medijima obavezuje izdavača medija u kojem treba objaviti presudu, bez obzira na to da li je bio stranka u postupku.

Član 13.

(Nadležnost, rokovi i izvršenje)

(1) Ako ovim zakonom nije drugačije propisano, a u skladu sa zakonima o sudovima oba entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, za sporove po tužbi iz člana 12. ovog zakona nadležan je u prvom i drugom stepenu, osim suda opće mjesne nadležnosti, i sud na čijem području tužilac ima prebivalište ili boravište, te sud u mjestu u kojem se dogodila šteta ili je počinjena radnja diskriminacije.

(2) U postupcima propisanim u članu 12. ovog zakona uvijek je dozvoljena revizija.

(3) Po osnovu tužbenog zahtjeva iz člana 12. tačka b) i d) ovog zakona nadležni sud može odlučiti da žalba ne zadržava izvršenje ili određuje kraći rok za ispunjenje radnje koja je naložena tuženom.

(4) Rok za podnošenje tužbe na osnovu člana 12. Ovog zakona je tri godine od dana

saznanja o učinjenoj povredi prava, a najduže pet godina od dana učinjenja povrede. U slučaju kontinuirane diskriminacije, rok se računa od dana posljednje učinjene radnje. Rokovi se ne računaju u slučajevima sistemske diskriminacije. Rok za podnošenje zahtjeva za reviziju iznosi tri mjeseca od dana uručjenja drugostepene presude.

Član 14.

(Mjera osiguranja)

(1) Prije pokretanja i u toku postupka povodom zahtjeva iz člana 12. stav (1) sud može na prijedlog predlagača odrediti sudsku mjeru osiguranja, odnosno privremenu mjeru osiguranja, shodno pravilima Zakona o parničnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini.

(2) Mjera osiguranja može se odrediti ako:

- a) predlagač učini vjerovatnim da je povrijeđeno pravo na jednako postupanje,
- b) je određivanje mjere osiguranja potrebno radi otklanjanja opasnosti od teške povrede prava na jednako postupanje, nenadoknadive štete ili sprečavanja nasilja.

Član 15.

(Teret dokazivanja)

(1) Kada lice ili grupa lica u svim postupcima predviđenim ovim zakonom, na osnovu njima raspoloživih dokaza, učine vjerovatnim da je došlo do diskriminacije, teret dokazivanja da nije došlo do diskriminacije leži na suprotnoj strani.

(2) U slučajevima u kojima lice smatra da je snosilo posljedice diskriminacije, kao dokazno sredstvo za ostvarenje prava iz stava (1) ovog člana mogu se koristiti i statistički podaci ili baze podataka.

(3) U slučajevima kada lice smatra da je snosilo posljedice diskriminacije zbog propuštanja razumnog prilagođavanja, teret dokazivanja leži na protivnoj strani.

(4) Kao svjedok u postupcima za zaštitu od diskriminacije može se pojaviti i lice koje se svjesno izložilo diskriminacijskom postupanju, s namjerom neposredne provjere primjene pravila o zabrani diskriminacije.

(5) Lice iz stava (4) ovog člana dužno je obavijestiti ombudsmene za ljudska prava Bosne i Hercegovine o namjeravanoj radnji, osim ako okolnosti to ne dozvoljavaju, kao i o preduzetoj radnji izvijestiti ombudsmena u pismenom obliku.

(6) Sud može lice iz stava (4) ovog člana saslušati kao svjedoka.

(7) Lice iz stava (4) može podnijeti tužbu iz člana 12. stav (1) tač. a), b) i d) ovog zakona u konkretnom slučaju.

(8) Odredba stava (1) ovog člana ne primjenjuje se u prekršajnim i krivičnim postupcima.

(9) U slučaju kada sud razmatra predmet o kojem je Institucija ombudsmena već donijela preporuku, koju stranka u postupku koristi kao dokaz, sud je dužan, u skladu s pravilima postupka, razmotriti preporuke ombudsmena.

Član 16.
(Učešće trećih lica)

- (1) U postupku koji se pokreće u skladu s članom 12. ovog zakona može se, u skladu s pravilima parničnog postupka, kao umješlač na strani lica ili grupe lica koja tvrde da su žrtve diskriminacije pridružiti tijelo, organizacija, ustanova, udruženje ili drugo lice koje se u okviru svoje djelatnosti bavi zaštitom od diskriminacije lica ili grupe lica o čijim se pravima odlučuje u postupku.
- (2) Sud će dopustiti učešće umješlača samo uz pristanak tužioca.
- (3) Umješlač će učestvovati i preduzimati radnje u postupku sve do izričitog opoziva pristanka tužioca.
- (4) Bez obzira na ishod parnice, umješlač sam snosi troškove svog učešća u parnici.

Član 17.

- (1) Udruženja ili druge organizacije osnovane u skladu sa zakonom, koje se bave zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe lica, mogu podnijeti tužbu protiv lica koje je povrijedila pravo na jednako postupanje većeg broja lica koja pretežno pripadaju grupi čija prava tužilac štiti.
- (2) U tužbi iz stava (1) ovog člana mogu se istaknuti zahtjevi da se:
  - a) utvrdi da je tuženi povrijedio pravo na jednako postupanje u odnosu na članove grupe čija prava tužilac štiti,
  - b) zabrani preduzimanje radnji kojima se krši ili može prekršiti pravo na jednako postupanje, odnosno izvrše radnje kojima se uklanja diskriminacija ili njene posljedice u odnosu na članove grupe,
  - c) presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje objavi u medijima na trošak tuženog.
- (3) Procesne odredbe ovog zakona na odgovarajući način primjenjuju se na tužbu iz stava (1) ovog člana.

Član 18.

(Zaštita lica koja prijavljuju diskriminaciju ili učestvuju u postupku)

Viktimizacija, kao oblik diskriminacije, zabranjena je i predstavlja svaki oblik nepovoljnog postupanja prema licima koja su u dobroj vjeri prijavila ili namjeravaju da prijave diskriminaciju, prisustvovala ili svjedočila diskriminaciji, odbila nalog za diskriminatornim postupanjem, na bilo koji način učestvovala u postupku za zaštitu od diskriminacije, pružila ili imala namjeru da ponude informacije ili dokumente potrebne u postupku zaštite od diskriminacije ili o diskriminatornom postupanju informirala javnost.

POGLAVLJE VI. KAZNENE (PREKRŠAJNE) ODREDBE

Član 19.

(Povreda člana 2. stav (2) ovog zakona)

(1) Pravno lice koje dovede neko lice ili grupu lica u nepovoljan položaj na osnovama nabrojanim u članu 2. (Diskriminacija), stav (1), na način opisan u čl. 3. (Oblici diskriminacije) i 4. (Ostali oblici diskriminacije) ovog zakona, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 1.500 KM do 5.000 KM.

(2) Za prekršaj iz stava (1) ovog člana također će se kazniti i odgovorno lice u državnoj, entitetskoj i kantonalnoj instituciji, instituciji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, općinskoj instituciji, u pravnom licu s javnim ovlaštenjima i u drugom pravnom licu, i to novčanom kaznom u iznosu od 700 KM do 1.500 KM.

(3) Za prekršaj iz stava (1) ovog člana također će se kazniti i fizičko lice, i to novčanom kaznom u iznosu od 550 KM do 1.500 KM.

(4) Ako se prekršaj iz stava (1) ovog člana učini propuštanjem da se postupi po preporuci Ombudsmena Bosne i Hercegovine, pravno lice će se kazniti novčanom kaznom u iznosu od 2.500 KM do 6.500 KM, a odgovorno lice u pravnom licu ili fizičko lice kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 1.000 KM do 3.000 KM.

(5) Ako se prekršaj iz stava (1) ovog člana učini propuštanjem da se postupi po nalogu suda, pravno lice će se kazniti novčanom kaznom u iznosu od 3.500 KM do 10.000 KM a odgovorno lice u pravnom licu ili fizičko lice kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 2.000 KM do 5.000 KM.

Član 20.

(Povreda člana 7. st. (6) i (7) ovog zakona)

(1) Pravno lice kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 1.000 KM do 5.000 KM ako:

- a) ne dostavi podatke ili dokumente na zahtjev Ombudsmena Bosne i Hercegovine, odnosno ako ih ne dostavi u propisanom roku i ne dozvoli uvid u njih, u suprotnosti s članom 7. (Centralna institucija za zaštitu od diskriminacije), stav (6) ovog zakona;
- b) ne saraduje s Ombudsmenom Bosne i Hercegovine i ne daje pismeno odgovore ili obavještenja, odnosno ne izvijesti o učinku preporuka datih s ciljem otklanjanja diskriminacije, u suprotnosti s članom 7. stav (7) ovog zakona.

(2) Za prekršaje iz stava (1) ovog člana također će se kazniti i odgovorno lice u državnoj, entitetskoj i kantonalnoj instituciji, instituciji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, općinskoj instituciji, u pravnom licu s javnim ovlaštenjima i u drugom pravnom licu, i to novčanom kaznom u iznosu od 500 KM do 1.500 KM.

(3) Za prekršaj iz stava (1) ovog člana također će se kazniti i fizičko lice, i to novčanom kaznom u iznosu od 450 KM do 1.000 KM.

Član 21.

(Povreda člana 18. ovog zakona)

(1) Pravno lice koje lice koje je prijavilo diskriminaciju u dobroj vjeri ili lice koje je na bilo koji način učestvovalo u postupku zaštite od diskriminacije dovede u nepovoljan položaj na osnovu toga što je to lice prijavilo diskriminaciju ili učestvovalo u postupku, u suprotnosti s članom 18. (Zaštita lica koja prijave diskriminaciju ili učestvuju u postupku) ovog zakona, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 1.000 KM do 10.000 KM.

(2) Za prekršaje iz stava (1) ovog člana također će se kazniti i odgovorno lice u državnoj, entitetskoj i kantonnoj instituciji, instituciji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, općinskoj instituciji, u pravnom licu s javnim ovlaštenjima i u drugom pravnom licu, i to novčanom kaznom u iznosu od 1.000 KM do 3.500 KM.

(3) Za prekršaj iz stava (1) ovog člana također će se kazniti i fizičko lice, i to novčanom kaznom u iznosu od 700 KM do 2.000 KM.

(4) Ako prekršaj iz stava (1) ovog člana učini s namjerom odgovorno lice u pravnom licu, odgovorno lice u pravnom licu kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 2.000 KM do 7.000 KM, i ako je učini s namjerom fizičko lice, fizičko lice kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 1.500 KM do 4.000 KM.

Član 22.

(Zaštitne mjere)

(1) Za prekršaje propisane ovim zakonom mogu se izreći zaštitne mjere oduzimanja predmeta i zabrane obavljanja određene profesionalne djelatnosti, poslovne aktivnosti ili dužnosti.

(2) Zaštitne mjere oduzimanja predmeta obavezno se izriču svaki put kada je prekršaj izvršen korištenjem tih predmeta, odnosno kada su predmeti bili namijenjeni izvršenju prekršaja ili su predmeti nastali zbog izvršenja prekršaja.

Član 23.

(Objavljivanje rješenja o prekršaju)

Rješenje o prekršaju propisano ovim zakonom objavljuje se u javnim medijima koji su dostupni na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

POGLAVLJE VII. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 24.

(Usaglašavanje ostalih propisa s ovim zakonom)

- (1) U slučaju neusaglašenosti drugih zakona s ovim zakonom u postupcima po ovom zakonu, primjenjivat će se ovaj zakon.
- (2) Svi zakoni i opći propisi bit će usaglašeni s odredbama ovog zakona u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.
- (3) Ovaj zakon ne prejudicira odredbe i uslove koji su utvrđeni u međunarodnim ugovorima i sporazumima s vjerskim zajednicama, čime se ne dira u njihovu djelatnu, normativnu i organizacionu autonomiju i princip punog uživanja prava vjerskih sloboda i izražavanja.
- (4) Svi javni organi te ostala pravna lica dužni su da svojim općim pravnim aktima, ili posebnim pravnim aktima, reguliraju principe jednakog postupanja, te da osiguraju efikasne interne procedure zaštite od diskriminacije.

Član 25.⁸⁷

(Stupanje na snagu)

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u “Službenom glasniku BiH”.

Član 25.⁸⁸

(Stupanje na snagu)

- (1) Postupci u predmetima u kojima do dana stupanja na snagu ovog zakona ne bude donesena prvostepena odluka suda provest će se prema odredbama ovog zakona.
- (2) Postupci u predmetima u kojima do dana stupanja na snagu ovog zakona bude donesena prvostepena odluka suda provest će se prema ranije važećim odredbama ovog zakona.
- (3) Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u “Službenom glasniku BiH”.

---

⁸⁷ Prema Zakonu o zabrani diskriminacije, “Službeni glasnik BiH” broj 59/09

⁸⁸ Prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, “Službeni glasnik BiH” broj 66/16

